

COVID-19-epidemia ja sen vaikutukset Suomessa

Keskipitkän aikavälin skenaarioita

Jouni Varanka, Seppo Määttä, Ines Gullichsen, Jaana Tapanainen-Thiess,
Pasi Pohjola, Liisa-Maria Voipio-Pulkki, Vuokko Lehtimäki, Raija Volk,
Pekka Rissanen, Mika Salminen, Jukka Railavo, Markus Sovala, Mikko Spolander,
Tiina Tikka, Heli Nederström, Eeva-Riitta Pirhonen, Kari Auranen, Tuija Leino,
Simopekka Vänskä

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2021:41

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

COVID-19-epidemia ja sen vaikutukset Suomessa

Keskipitkän aikavälin skenaarioita

Jouni Varanka, Seppo Määttä, Ines Gullichsen,
Jaana Tapanainen-Thiess, Pasi Pohjola, Liisa-Maria Voipio-Pulkki,
Vuokko Lehtimäki, Raija Volk, Pekka Rissanen, Mika Salminen,
Jukka Railavo, Markus Sovala, Mikko Spolander, Tiina Tikka,
Heli Nederström, Eeva-Riitta Pirhonen, Kari Auranen, Tuija Leino,
Simopekka Vänskä

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

© 2021 tekijät ja valtioneuvoston kanslia

ISBN pdf: 978-952-383-634-1

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

COVID-19-epidemia ja sen vaikutukset Suomessa Keskipitkän aikavälin skenaarioita

Valtioneuvoston julkaisuja 2021:16

Julkaisija	Valtioneuvosto		
Tekijä/t	Jouni Varanka, Seppo Määttä, Ines Gullichsen, Jaana Tapanainen-Thiess, Pasi Pohjola, Liisa-Maria Voipio-Pulkki, Vuokko Lehtimäki, Raija Volk, Pekka Rissanen, Mika Salminen, Jukka Railavo, Markus Sovala, Mikko Spolander, Tiina Tikka, Heli Nederström, Eeva-Riitta Pirhonen, Kari Auranen, Tuija Leino, Simopekka Vänskä		
Kieli	suomi	Sivumäärä	65

Tiivistelmä

Tässä muistiossa on kuvattu kolme mahdollista korona-epidemian kehityskulkua taloudellisine ja sosiaalisine vaikutuksineen. Skenaariot alkavat kuluva vuoden kesästä ja jatkuvat vuoden 2023 loppuun. Tässä esiteltävä analyysi on jatkoa joulukuussa 2020 julkistetuille lyhyemmän (n. 6 kk) aikavälin skenaarioille, joissa tarkastelun kohteena oli yhtäläisesti epidemian, talouden ja sosiaalisten seurausten yhteis- ja keskinäisvaikutukset.

Toistaiseksi Suomi on selvinnyt COVID-19 -epidemiasta sangen vähäisin vaurioin, jos tarkastellaan asiaa terveyden suojelun tai talouden näkökulmasta ja verrataan muihin maihin. Esimerkiksi helmikuun alkuun mennessä Suomessa oli todettu väestöön suhteutettuna vähiten COVID-19 tapauksia koko EU/ETA alueella. Kehitys on alkuvuonna pääpiirteissään noudattanut joulukuussa julkistettujen skenaarioiden perusvaihtoehtoa. Helmikuun jälkipuoliskolta alkaen tartunnat ovat lisääntyneet nopeasti, virusmuunnokset ovat yleistyneet nopeasti ja sairaalapaikkojen tarve on alkanut kasvaa. Suomen epidemiologinen tilanne on helmi-maaliskuun vaihteessa erittäin haastava.

On kuitenkin mahdollista, että epidemiatilanteen merkittävä huonontuminen voidaan vielä pysäyttää helmi-maaliskuun vaihteessa käyttöön otetuilla tiukoilla rajoitustoimilla. Tällöin joulukuussa hahmoteltujen kielteisempien skenaarioiden taloudelliset ja sosiaaliset vauriot olisivat vältettävissä. Pitkittyvät rajoitustoimet voivat aiheuttaa erittäin merkittäviä hyvinvoinnin ongelmia ja negatiivisia taloudellisia seurauksia etenkin suoraan rajoitusten kohteeksi joutuvilla toimialoilla. Joulukuun skenaariotarkastelussa oli kuitenkin päädytty empiirisen tutkimuksen nojalla arvioimaan, että epidemian hallinnassa pitämisen yhteiskunnalliset ja taloudelliset hyödyt ylittävät rajoitustoimista koituvat haitat. Näin olisi erityisesti tilanteessa, jossa voimakkaat rajoitustoimet ajoitettaisiin siten, että pystytään estämään epidemian kiihtyminen hallitsemattomaksi ennen rokotusten ja vuodenaikavaihtelun odotettua vaikutusta.

Asiasanat koronavirukset, skenaariot, taloudelliset vaikutukset, sosiaaliset vaikutukset

ISBN PDF	978-952-383-634-1	ISSN PDF	2490-0966
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

Julkaisun osoite <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-634-1>

Covid-19-epidemin och dess konsekvenser i Finland

Scenarier på medellång sikt

Statsrådets publikationer 2021:16

Utgivare Statsrådet

Författare Jouni Varanka, Seppo Määttä, Ines Gullichsen, Jaana Tapanainen-Thiess, Pasi Pohjola, Liisa-Maria Voipio-Pulkki, Vuokko Lehtimäki, Raija Volk, Pekka Rissanen, Mika Salminen, Jukka Railavo, Markus Sovala, Mikko Spolander, Tiina Tikka, Heli Nederström, Eeva-Riitta Pirhonen, Kari Auranen, Tuija Leino, Simopekka Vänskä

Språk finska

Sidantal

65

Referat

I denna promemoria beskrivs tre olika scenarier för coronaepidemins utveckling samt de ekonomiska och sociala konsekvenserna av de olika alternativen. Scenarierna omfattar tiden från den inkommande sommaren till slutet av år 2023. Analysen som presenteras här är en fortsättning på de scenarier på kortare sikt (ca 6 mån.) som gavs ut i december 2020 och gäller i likhet med dem de sammanlagda effekterna av pandemin och de ekonomiska och sociala konsekvenserna av den .

Tills vidare har Finland klarat av covid-19-epidemin med relativt små skador med tanke på hälsoskydd eller ekonomiska frågor i jämförelse med andra länder. Till exempel fram till början av februari hade det i Finland konstaterats minst covid-19-fall i förhållande till befolkningsantalet inom hela EU/EES-området. Utvecklingen har i början av året i huvudsak följt det alternativ som gäller basnivån i de scenarier som offentliggjordes i december. Från mitten av februari har antalet smittfall och förekomsten av smittor som orsakats av virusvarianter dock ökat i snabb takt och behovet av sjukhusplatser har börjat öka. Nu vid månadsskiftet februari-mars är den epidemiologiska situationen i Finland mycket utmanande.

När detta skrivs är det fortfarande möjligt att den betydande försämringen i epidemiläget kan stoppas genom de strikta begränsningsåtgärder som infördes vid månadsskiftet februari-mars. Då skulle de ekonomiska och sociala skador som förutspås i de mer negativa scenarierna från december kunna undvikas. Om begränsningsåtgärderna drar ut på tiden kan de medföra betydande sociala problem och negativa ekonomiska konsekvenser, särskilt inom de branscher som direkt berörs av begränsningarna. I scenarierna som gavs ut i december hade man dock på basis av en empirisk undersökning [hänvisning till FM:s undersökning] kommit fram till att de samhälleliga och ekonomiska fördelarna med att hålla epidemin under kontroll överstiger nackdelarna med begränsningsåtgärderna. Detta gäller speciellt situationer där kraftiga begränsningsåtgärder införs vid en tidpunkt då det ännu är möjligt att förhindra att epidemin accelererar okontrollerbart före den förväntade effekten av vaccinationer och årstidsvariationer.

Nyckelord coronavirus, scenarier, ekonomiska konsekvenser, sociala effekter

ISBN PDF 978-952-383-634-1

ISSN PDF

2490-0966

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-634-1>

COVID-19 epidemic and its effects in Finland

Medium-term scenarios

Publications of the Finnish Government 2021:16

Publisher	Finnish Government		
Authors	Jouni Varanka, Seppo Määttä, Ines Gullichsen, Jaana Tapanainen-Thiess, Pasi Pohjola, Liisa-Maria Voipio-Pulkki, Vuokko Lehtimäki, Raija Volk, Pekka Rissanen, Mika Salminen, Jukka Railavo, Markus Sovala, Mikko Spolander, Tiina Tikka, Heli Nederström, Eeva-Riitta Pirhonen, Kari Auranen, Tuija Leino, Simopekka Vänskä		
Language	Finnish	Pages	65

Abstract

This memorandum describes three potential evolution trends that the corona epidemic might follow in Finland, together with their economic and social impacts. The scenarios start from the coming summer and extend until the end of 2023. The analysis presented here is a follow-up to the short-term scenarios (covering approx. 6 months) published in December 2020 that examined the combined and mutual effects of the epidemic and its economic and social consequences.

Compared with many other countries, Finland has so far survived the COVID-19 epidemic with relatively little damage in terms of health protection and the economy. By the beginning of February 2021, the lowest number of COVID-19 cases relative to the population than anywhere else in the EU/EEA area was recorded in Finland. In the early part of this year, the evolution has essentially followed the base case scenario of the models published last December. Since the second half of February, infections have increased rapidly, virus variants are spreading fast, and there is a growing demand for hospital beds. At present, at the turn of February and March 2021, Finland faces a very challenging epidemiological situation.

At the time of writing, it may still be possible that the ongoing major deterioration of the epidemiological situation could be halted with the strict restrictive measures that were introduced at the turn of February and March. In that case, the economic and social damage sketched out in the more negative scenarios last December could be avoided. Prolonged restrictive measures may cause very serious social problems and have major negative economic consequences, especially in sectors directly affected by the restrictions. However, in the scenario analysis performed in December on the basis of empirical research [see study by the Ministry of Finance] it was estimated that the societal and economic benefits from keeping the epidemic in control will outweigh the disadvantages caused by restrictive measures. That would seem to be the case if strict restrictive measures were scheduled in such a manner as to prevent the epidemic from accelerating uncontrollably before the expected effects of vaccinations and seasonal fluctuation will be obtained.

Keywords	coronaviruses, scenarios, economic effects, social effects		
ISBN PDF	978-952-383-634-1	ISSN PDF	2490-0966
URN address	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-634-1		

Sisältö

1	Tiivistelmä	7
1.1	Skenaarioasetelma	8
1.2	Skenaarioiden yhteenveto	10
1.3	Katsaus vuosiin 2024–2026	16
1.4	Johtopäätökset	17
2	Tilannekuva	19
2.1	Suomen epidemia- ja rokotustilanne kevätkaudella 2021	19
2.2	EU:n ja kolmansien maiden tilanne ja pandemian kehittyminen	21
2.3	Suomen talouden tilanne kevätkaudella 2021	23
3	Skenaarioasetelma	24
3.1	Keskeiset epidemiologiset epävarmuudet	25
3.2	Skenaarioiden laskelmista	27
4	Skenaariot	30
4.1	Skenaario 1: Epidemia saadaan hallintaan sekä Suomessa että maailmalla kesään mennessä 2021	30
4.2	Skenaario 2: Epidemia saadaan hallintaan Suomessa kesään mennessä, hallinta maailmalla pitkittyä vuoteen 2022	37
4.3	Skenaario 3: Epidemian hallintaan saaminen viivästyy sekä Suomessa että maailmalla	46
5	Katsaus vuosiin 2024–2026	57
5.1	Epidemiologinen näkymä	57
5.2	Pandemian vaikutuksista talouteen	59
5.3	Pandemian vaikutuksista sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä väestöön	62
	Liite: Muistion valmisteluun osallistuneet	65

1 Tiivistelmä

Tässä muistiossa on kuvattu kolme mahdollista COVID-19 -pandemian kehityskulkua taloudellisine ja sosiaalisine vaikutuksineen. Skenaariot alkavat kuluva vuoden kesästä ja jatkuvat vuoden 2023 loppuun. Tässä esiteltävä analyysi on jatkoa joulukuussa 2020 julkistetuille lyhyemmän (n. 6 kk) aikavälin skenaarioille, joissa tarkastelun kohteena oli yhtäläisesti epidemian, talouden ja sosiaalisten seurausten yhteis- ja keskinäisvaikutukset¹.

Toistaiseksi Suomi on selvinnyt COVID-19 -pandemiasta sangen vähäisin vaurioin, jos tarkastellaan asiaa terveyden suojelun tai talouden näkökulmasta ja verrataan muihin maihin. Esimerkiksi helmikuun alkuun mennessä Suomessa oli todettu väestöön suhteutettuna vähiten COVID-19 tapauksia koko EU/ETA alueella. Kehitys on alkuvuonna pääpiirteissään noudattanut joulukuussa julkistettujen skenaarioiden perusvaihtoehtoa. Helmikuun jälkipuoliskolta alkaen tartunnat ovat lisääntyneet ja virusmuunnokset ovat yleistyneet nopeasti. Samalla sairaalapaikkojen tarve on alkanut kasvaa. Suomen epidemiologinen tilanne on tätä kirjoitettaessa maaliskuun alussa erittäin haastava.

On kuitenkin mahdollista, että epidemiatilanteen merkittävä huonontuminen voidaan vielä pysäyttää helmi-maaliskuun vaihteessa käyttöön otetuilla tiukoilla rajoitustoimilla. Tällöin joulukuussa hahmoteltujen kielteisempien skenaarioiden taloudelliset ja sosiaaliset vauriot olisivat vältettävissä. Pitkittyvät rajoitustoimet voivat aiheuttaa erittäin merkittäviä hyvinvoinnin ongelmia ja negatiivisia taloudellisia seurauksia etenkin suoraan rajoitusten kohteeksi joutuvilla toimialoilla. Joulukuun skenaariotarkastelussa oli kuitenkin päädytty empiirisen tutkimuksen nojalla arvioimaan, että epidemian hallinnassa pitämisen yhteiskunnalliset ja taloudelliset hyödyt ylittävät rajoitustoimista koituvat haitat. Näin olisi erityisesti tilanteessa, jossa voimakkaat rajoitustoimet ajoitettaisiin siten, että pystytään estämään epidemian kiihtyminen hallitsemattomaksi ennen rokotusten ja vuodenaikavaihtelun odotettua vaikutusta.

1 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-800-0>

1.1 Skenaarioasetelma

Skenaarioiden asetelmat eroavat toisistaan siinä, millainen epidemiatilanteen oletetaan olevan syyskauden alussa Suomessa ja muualla maailmassa. Keskeinen kysymys on, onko epidemiatilanne helpottanut ja rokotukset edenneet kesän loppuun mennessä siinä määrin, että elämä on voinut palata normaaleihin uomiinsa. Talouden kannalta oletetaan ratkaisevaa olevan kotitalouksien ja yritysten luottamus ja siten kulutuskysyntä ja uskallus investoida uuteen tuotantoon. Lähtötilanteen valossa tarkastellaan kansantalouden kehitystä sekä erityisesti työllisyyden ja julkisen talouden kestävyysnäkökulmia. Lisäksi näkökulmia tarkastellaan muutamien keskeisten toimialojen näkökulmasta. Tarkastelussa ovat vahvasti mukana sekä sosiaali- ja terveystalouden tila sekä sosiaalisten ongelmien kasautumisen uhat. Vuoden 2023 loppuun ulottuvien skenaarioiden lisäksi muistiossa on arvioitu suppeammin näkökulmia myös vuosille 2024–2026.

Riippumatta siitä, saadaanko epidemiatilanne kohentumaan nopeasti tai vasta myöhemmin keväällä kovemmin toimin, on yhä perusteltua olettaa, että syksyyn mennessä tilanne helpottuu merkittävästi. Sitä ennen tiukoista rajoituksista voidaan luopua asteittain. Loppukeväästä hengitystieinfektiot yleensä laantuvat ja viime kevään tietojen pohjalta koronan osalta näin voi odottaa tapahtuvan nytkin. Samalla rokotuksen saaneiden osuus väestöstä kasvaa THL:n arvion mukaan nopeasti. Kesäkauden päättyessä on perusteita olettaa, että epidemia on saatu pääosin hallintaan niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin. Tämä on nyt käsillä oleva skenaariotarkastelun perusvaihtoehto (skenaario 1).

Muut tarkasteltavat vaihtoehdot lähtevät liikkeelle tilanteesta, jossa epidemian hallinta viivästyy vuonna 2021 joko maailmalla (skenaario 2) tai maailmalla ja myös Suomessa (skenaario 3).

Hallintaan saamisella tarkoitetaan tässä sitä, että epidemia ei vaaranna terveydenhuoltojärjestelmän kantokykyä eikä aiheuta häiriöitä taloudelliseen toimeliaisuuteen, tai yhteiskunnan muuhun toimintaan ja ihmisten arkeen. Sosiaali- ja terveystalouksissa on siirrytty epidemian jälkihoitoon. Tiukoista rajoituksista on myös tällöin voitua luopua. Suosituksia ja määräyksiä on voimassa enintään sellaisessa mitassa, ettei niillä ole merkittävää vaikutusta koko maan tasolla. Käytännössä epidemian hallintaan saamisella tarkoitetaan sitä, että on palattu kriisitilasta uuteen normaalitilaan. Tällöin myös talouden elpyminen voi kunnolla käynnistyä.

Skenaarioiden lähtötilanteeseen vaikuttavat useat epidemiologiseen tilanteeseen vaikuttavat epävarmuudet. Ne vaikuttavat yhdessä ja erikseen siihen, millä tavalla tilanne kehittyy skenaarioiden alkutilanteeseen mennessä. Näitä tekijöitä ovat ainakin:

1. Epidemian voimakkuuteen ja hallintaan liittyvät epävarmuudet
 - a. Epidemian kevään 2021 voimistumisen vaikutukset Suomessa
 - b. Rajoitustoimien riittävyys ja väestön valmius noudattaa suosituksia ja rajoituksia
2. Virusmuunnoksiin liittyvät epävarmuudet
 - a. Suomeen jo levinneiden herkemmin tarttuvien virusmuunnosten vaikutus epidemian leviämiseen
 - b. Muiden virusmuunnosten vaikutukset (esim. Etelä-Afrikan tai Brasilian muunnos)
3. Rokotteisiin ja rokottamiseen liittyvät epävarmuudet
 - a. Rokotetoimitusten nopeutuminen tai eurooppalainen myyntilupa uusille rokotteilla
 - b. Mahdolliset lisäviiveet rokotteiden toimituksissa
 - c. Rokotusten merkittävä hidastuminen kesällä
 - d. Mahdollisesti ilmenevät rokotteiden merkittävät haittavaikutukset

Merkittävä kysymys epidemian hallinnassa on väestön käyttäytyminen suhteessa suosituksiin ja rajoituksiin. Väestön kokemuksia säännöllisesti mittaavan Kansalaispulssikyselyn² mukaan helmikuun 2021 lopussa 55 % kyselyn vastaajista arvioi muiden noudattavan viranomaisten antamia ohjeita kriisin aikana melko hyvin tai hyvin. Tulokset ovat hieman parempia kuin syksyllä 2020. Tulosten perusteella vielä ei ole havaittavissa rajoitus- ja suositustoimien tehoa merkittävästi vähentävää ns. pandemiaväsymystä. Lisäksi 86 % kyselyn vastaajista ottaisi rokotteen melko varmasti tai varmasti.

Koska skenaarioiden ajallinen lähtöpiste on maaliskuun alun kirjoitushetkestä katsoen muutaman kuukauden päässä tulevaisuudessa, ei tässä työssä pyritä arvioimaan, mallintamaan tai ennakoimaan kevään 2021 oletetusti monivaiheisia käännteitä. Kevätkautta koskeva ja mallinnuksia sisältävä skenaariotyö on julkaistu joulukuussa³. Kevättä koskeva epävarmuus on huomioitu skenaarioiden epidemiologisessa tilannekuvassa. Olennainen kysymys on, mikä on epävarmuuksien yhteisvaikutus epidemiatilanteeseen.

2 <https://valtioneuvosto.fi/tietoa-koronaviruksesta/kansalaispulssi>

3 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-800-0>

Kaikkia skenaarioita koskevat seuraavat yhteiset oletukset tai huomiot:

1. Epidemia oletetaan saatavan hallintaan sekä Suomessa että maailmalla viimeistään vuonna 2022.
2. Skenaarioissa ei oleteta uusia julkisen vallan päätösperäisiä tukitoimia kotitalouksille tai yrityksille. Kestävän kasvun ohjelman vaikutuksiin liittyvät laskelmat valmistuvat puoliväliriihtä varten.
3. Suhdannelaskelmat huomioivat aiemmat kokemukset kevään 2020 epidemian talousvaikutuksista. Mallinnusten luonteeseen kuuluu, että ne eivät huomioi mahdollisia yllättäviä käännteitä.
4. Talouden elpyminen käynnistyy, kun epidemiatilanne helpottaa. Epidemiatilanteen helpottaminen vaikuttaa myös väestön mielialaan, stressiin ja tulevaisuuden uskoon.

EU:n kertaluonteisella elpymisvälineellä rahoitetaan Suomen kestävän kasvun ohjelma, joka rakentuu neljälle pilarille. Pilarit ovat vihreä siirtymä, digitalisaatio, työllisyys ja osaaaminen sekä sosiaali- ja terveystaloudet. Ohjelman tavoitteet tukevat Suomea epidemian jälkeisessä jälleenrakennusvaiheessa mm. vauhdittamalla kriisistä eniten kärsineiden alojen toipumista ja kestävästä kasvusta sekä sosiaali- ja terveystalouksien hoito-, kuntoutus- ja palveluvelan purkua. Ohjelma ja sen taloudellisia vaikutuksia koskevat laskelmat valmistuvat huhtikuussa 2021. Rahoitus sidotaan EU-tasolla 2021-2023 ja käytetään 2026 loppuun mennessä.

1.2 Skenaarioiden yhteenveto

Tarkastelemme kolmea skenaariota. Skenaarioiden sanallisten kuvausten jälkeen on esitetty yhteenvetotaulukko, joka sisältää myös VM:n kansantalousosaston laskelmat.

1. Epidemia saadaan hallintaan sekä Suomessa että maailmalla kesään mennessä 2021

Tässä skenaariossa epidemia helpottaa kesään 2021 tultaessa ja rokotteet mahdollistavat sen, että syksyn ja talven 2021–2022 epidemia voisi toteutua lievänä. Tästä seuraisi, että talouden elpyminen käynnistyisi jo vuonna 2021 ja jatkuisi seuraavina vuosina. Sosiaali- ja terveystaloudissa siirryttäisiin palveluvelan purkamiseen ja kasvaneen tuki- ja palvelutalouden hoitamiseen. Myös yritysten toiminnan ja väestön arkielämän kannalta lähes normaalin tilanteen edellytykset palaisivat. Kriisi on kuitenkin jättänyt jälkensä moniin yrityksiin, yhteisöihin ja perheisiin. Yhteiskunnalliset erot ovat korostuneet sekä alueiden että väestöryhmien välillä.

THL:n epidemiologinen ns. perusskenaario vastaa tätä skenaariota. Samoin VM:n joulukuun suhdanne-ennusteen⁴ perusura on laadittu tämän skenaarion mukaan. Uusi ennuste julkistetaan huhtikuussa 2021. Lähtökohtaisesti perusuran muutos ei vaikututa tarkasteluun; vaihtoehtoiset urat muuttuvat vastaavalla tavalla ja urien väliset erot pysyvät ennallaan.

Vaikutukset talouteen

Suuri osa teollisuusyrityksistä joutuu sopeuttamaan toimintaansa ja erilaisten helpotusten ja tukien avulla selviytymään kysyntäkuopan yli. Tilanne kuitenkin vaihtelee yrityskohtaisesti voimakkaasti.

Alkuvuoden 2021 tiukat rajoitustoimet heikentävät entisestään monien palvelualan yritysten heikkoa taloudellista tilannetta, likviditeettitasoa ja työllistämisen mahdollisuuksia. Matkailuala (sisältäen myös mm. ravitsemistoiminnan) ja tapahtumateollisuus ovat pahimpia kärsijöitä, ja erityisesti näillä toimialoilla on odotettavissa konkurssien lisääntyminen vuonna 2021.

Vaikutukset palveluihin ja väestöön

Kriisitilanne on heikentänyt erityisesti niiden ihmisten ja perheiden tilannetta, jotka olivat haavoittuvimmassa asemassa jo ennen kriisiä. Riski tilanteiden kärjistymiseen ja raskaampien palveluiden tarpeen kasvamiseen on merkittävä.

Epidemia on lisännyt lasten, nuorten ja perheiden tuen ja hoidon sekä oppilas- ja opiskeluhuoltopalveluiden tarvetta. Osa tarpeesta on patoutunut, jolloin tarvittavien palveluiden laajuus on koholla pidempään epidemiatilanteen hellitettyä. Myös päihde- ja mielen-terveyspalveluiden kysyntä on kriisin aikana kasvanut, eikä palaa aiemmalle tasolle heti kriisitilanteen helpottaessa. Vanhuspalveluissa epidemia-aikana on syntynyt palvelutarvetta, joka todennäköisesti lisää myöhempää palvelutarvetta.

Perusterveydenhuollon hoitovelka saadaan tässä skenaariossa kurottua umpeen vuoden 2023 aikana, ja erikoissairaanhoidon hoitojonot saataneen purettua normaalitilanteen mukaiseksi vuoden 2022 aikana.

Epidemialla voidaan arvioida olevan kielteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten ja opiskelijoiden hyvinvoinnille, terveydelle ja oppimiselle pitkällä aikavälillä. Varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa, toisella asteella ja korkeakouluissa päästään vaikuttamaan

4 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-714-2>

epidemian seurauksena syntyneeseen oppimis- ja hyvinvointivajeeseen ja lisääntyneen tuen tarpeeseen. Korjaavien palveluiden tarve on korkeampaa kuin ennen kriisiä. Erityisesti heikon sosioekonomisen taustan lapset ja nuoret sekä oppilaat ja opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksia tai elämänhallinnan haasteita, voivat olla muita heikommassa asemassa.

2. Epidemia saadaan hallintaan Suomessa kesään mennessä, hallinta maailmalla pitkittyy vuoteen 2022

Tässä skenaariossa Suomen tilanne vastaa pääosin ensimmäistä skenaariota, mutta maailmalla tilanne on toinen. Erityisesti kehittyvissä maissa tilanne on vielä vuonna 2021 vaikea. Kansantalouden kehityksen osalta tällä on vaikutuksia vientiin. Myös kansainvälinen yhteistyö on vaikeampaa. Lisäksi joillakin aloilla voi esiintyä haasteita työvoiman saatavuudessa, jos on nojattu ulkomaiseen työvoimaan ja lähtömaissa on haastava epidemiatilanne.

Vaikutukset talouteen

Skenaarion talousvaikutukset Suomeen tulevat vientikysynnän heikkenemisen kautta. Tuonti alenee vähemmän kuin vienti, sillä osa tuonnista menee suoraan kuluttajille. Myös kansainvälinen yhteistyö heikkenee.

Suomen teollisuus on voimakkaasti yhteydessä kansainvälisiin markkinoihin ja tuotantoketjuihin. Kansainvälisen kysynnän heikkous vaikuttaa yritysten tilanteeseen ja vaarana on, että pitkittynyt tilanne johtaa konkursseihin. Kansainvälisten tuotantoketjujen vuoksi ulkomaisten raaka-ainetoimittajien, alihankkijoiden ja asiakkaiden vaikeudet siirtyvät ketjussa yli rajojen. Osaajien liikkuvuuden esteillä on merkittävää taloudellista vaikutusta tutkimus- ja innovaatiotoiminnan sekä yritystoiminnan kehittymiseen.

Konkurssit lisääntyvät palvelualoilla. Epävarmuus tulevaisuudesta vaikuttaa kuluttajien valintojen kautta, nopeiden muutosten tuomien lisäkustannusten kautta sekä vähentää yritysten halukkuutta käynnistää liiketoimintaa uudelleen.

Kansainvälisen liikkuvuuden vaikeudet voivat jossain määrin vaikeuttaa yritysten, korkeakoulujen ja tapahtumasektorin kansainvälistä toimintaa, matkailualan elpymistä sekä henkilöstön rekrytointia ulkomailta. Esimerkiksi matkustusrajoitukset, rokote- ja testitodistusten vaatimukset ynnä muut vastaavat tekijät hidastavat kansainvälistä liikkuvuutta.

Vaikutukset palveluihin ja väestöön

Vaikutukset ovat pääosin samansuuntaisia kuin edellisessä skenaariossa. Vaikka jonkinasteista haittaa tai stressiä koituu siitä, että pandemia on globaalisti osin vielä päällä, ei sen arvioida laajassa mitassa muuttavan arviota vaikutuksista palvelutarpeeseen tai väestön hyvinvointiin.

Henkilöstön rekrytointi ulkomailta vaikeutuu kansainvälisen liikkuvuuden rajoitusten vuoksi. Työvoimavajeita syntyy ainakin pistemäisesti. Hoitovelan lyhentäminen hidastuisi suhteessa edelliseen skenaarioon jonkin verran, mutta täsmällisempää arviota on vaikea esittää.

3. Epidemian hallintaan saaminen pitkittyy sekä Suomessa että maailmalla vuoden 2022

Tässä skenaariossa epidemiaa koskevien epävarmuuksien yhteisvaikutus johtaa syksyyn tultaessa tai alkutalvesta tilanteeseen, jossa epidemiatilanne ei vielä ole hallinnassa Suomessa eikä myöskään maailmalla. Skenaarion kannalta ei ole erityistä merkitystä sillä, mistä nimenomaisista syistä näin on tapahtunut. Skenaariossa epidemiatilanne edellyttää jonkinasteisia rajoitustoimia vielä syyskaudella ja häiritsee taloudellista toimeliaisuutta, sosiaali- ja terveyspalveluiden toteuttamista sekä väestön elämää. Tässäkin skenaariossa tilanne kuitenkin helpottaa vuoden 2022 alkupuolella, jolloin talouden elpyminen sekä arkielämään palaaminen käynnistyvät.

Muiden maiden tilanteen vaikutus Suomelle on skenaarion 2 kaltainen.

Vaikutukset talouteen

Epidemian pitkittymisen oletetaan laskelmissa vaikuttavan Suomen talouteen erityisesti yksityisen kulutuksen kautta ja merkittävimmin palveluiden kysynnän kautta. Teollisuudelle vaikutukset voivat muodostua pitkäaikaisiksi. Uhka kansainvälisiin markkinoihin ja tuotantoketjuihin linkittyvän vientiteollisuuden toiminnan jatkuvuudelle kasvaa. Ilman kansainvälistä kysyntää yritysten tilanne heikkenee edelleen. Kansainvälisen yhteistyön esteiden vuoksi myös tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan kohdistuu haasteita niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla.

Pandemian pitkittyminen Suomessa ja maailmalla laskee yksityistä palveluiden kulutusta ja johtaa konkursseihin. Matkailu-, kulttuuri- ja palvelualat, ml. elämystoiminta, voivat kärsiä suuria tappioita kuluttajien vähentäessä kaikkea tartunnalle altistavaa toimintaa.

Kansainvälisen liikkuvuuden rajoitukset vaikeuttavat yritysten toimintaa kuten skenaariossa 2.

Vaikutukset palveluihin ja väestöön

Nykyinen, skenaarion 1 yhteydessä kuvattu haastava tilanne jatkuu ja syvenee. Sosiaalisten ongelmien kasautuminen ja yhteiskunnan polarisoituminen voimistuvat.

Epidemian ja rajoitustoimien pitkittyminen kuormittavat väestöä henkisesti ja kasvattavat erityisesti mielenterveysongelmien ja päihdeongelmien ehkäisyn, hoidon ja kuntoutuksen tarpeita. Hyvinvoinnin ongelmat kasautuvat, ja myös viimesijaisten keinojen kuten toimeentulotuen ja lastensuojelun tarve kasvaa. Vajeita karttuu laajasti kaikissa ei-kiireellisissä sosiaali- ja terveyspalveluissa, velkataakkaa ei pystytä lyhentämään, vaan taakka kasvaa.

Epidemian pitkittyessä henkilöstöresurssi sitoutuu vuotta 2021 pidemmäksi aikaa epidemian torjuntaan, eikä riittävää helpotusta saada ulkomaan rekrytoinneista. Suuri osa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvelasta siirtyy maksettavaksi vuoden 2023 jälkeiseen aikaan.

Useat vaikutukset lisäävät eriarvoisuutta. Erityinen riski kohdistuu lapsiin, joiden vanhemmilla on mielenterveys- ja päihdeongelmia, joiden perheissä on väkivaltaa tai joilla itsellä on mielenterveyteen tai kehitykseen liittyviä pulmia.

Opetuksen järjestämisen näkökulmasta syksyn tilanne on vaikea, jos joudutaan laajasti turvautumaan etäopetukseen. Lasten ja nuorten osalta pitkittynyt epidemiatilanne lisää oppimis- ja hyvinvointivajetta sekä tuen tarvetta. Kuten skenaariossa 1, on korjaavien palveluiden tarve aiempaa korkeampaa. Erityisesti heikon sosioekonomisen taustan lapsille pitkittynyt epidemiatilanne lisää edelleen oppimisvaikeuksia tai elämänhallinnan haasteita. Myös valmistuminen viivästyy ja keskeyttämiset lisääntyvät. Valmistuvien kiinnittyminen työmarkkinoille on merkittävästi vaikeutunut.

Seuraavassa on esitetty yhteenvetotaulukko skenaarioiden vaikutuksista. Talousvaikutukset eivät kokonaisuuden tasolla eroa merkittävästi skenaariosta toiseen. Hyvinvoinnin ongelmien kasautuminen ja väestön palvelutarve ovat voimakkaimpia skenaariossa 3. Suomen väestön näkökulmasta merkittävin kysymys on se, päästäänkö uuteen normaaliin kesällä 2021.

Taulukko 1. Skenaarioiden vertailutaulukko

Skenaario	Skenaario 1	Skenaario 2	Skenaario 3
Epidemiatilanne Q3-Q4/2021	Saadaan hallintaan ja tilanne rauhoittuu kesällä 2021.	Suomessa hallinnassa kesällä 2021, maailmalla hallinta viivästyy.	Saadaan hallintaan ja tilanne normalisoituu vasta 2022 sekä Suomessa että maailmalla.
BKT:n muutos, %	2021: 2,5 2022: 2,0 2023: 1,4	2021: 2,1 2022: 2,2 2023: 1,7	2021: 0,8 2022: 1,4 2023: 2,7
Julkisen talouden rahoitusasema vuonna 2023, % BKT:stä	-2,6	-2,6	-3,0
Velkasuhde vuonna 2023, %:BKT:stä	73,6	73,8	75,9
Terveystalouden hoitovelka hoidettu	PTH 2023 ESH 2022	Kuten skenaariossa 1, mutta voi viivästyä hieman	Siirtyy maksettavaksi vuoden 2023 jälkeen
SOTE-palveluiden tarve	Korjaavien palveluiden tarve on koholla varsinkin 2021 ja 2022. Vanhuspalvelujen tarve voi nousta pysyvästi nykyistä korkeammalle tasolle.	Kuten skenaariossa 1.	Kuten skenaariossa 1. Lisäksi pitkittyvä epidemiatilanne lisää henkistä kuormitusta ja palveluiden tarvetta. Haasteet voivat syventyä ja pahentua.
Hyvinvoinnin ongelmien kasautuminen	Suuri osa väestöstä on selvinnyt verrattain hyvin, haavoittuvimmassa asemassa olevien tilanne heikentynyt, erityisesti lapsilla ja nuorilla.	Kuten skenaariossa 1.	Kuten skenaariossa 1, mutta hyvinvoinnin ongelmien ja oppimisvajeen kasautuminen pahenee ja laajenee alkaen Q3-Q4/2021. Vaikutukset pitkittyvät.

1.3 Katsaus vuosiin 2024–2026

Pandemian kehitykseen pidemmällä aikavälillä liittyy paljon epävarmuustekijöitä. Tästä huolimatta, ja nojaten aiempiin kokemuksiin muista kausivaihtelua noudattavista hengitystieviruksista, voidaan alustavasti arvioida, että pidemmällä aikajänteellä COVID-19 tulisi luultavasti olemaan viides kausivaihtelua noudattava koronavirus. Samalla sen aiheuttama taudinkuva lievenisi. Tulevia muita pandemioita ajatellen on tarpeen löytää uusia epidemian varhaisen toteamisen, tartuntojen leviämisen ehkäisemisen ja torjunnan keinoja ja työkaluja.

Talouden osalta vuosikymmenen puolivälin tienoilla on palattu peruskysymysten äärelle. Suomen talouskasvu tulevaisuudessa ei tule työpanoksesta, jonka arvioidaan vähenevän, vaan kokonaistuottavuuden kasvusta, jota korkea osaaminen ja tki-toiminta edistävät. Pandemia on kohdellut toimialoja ja yrityksiä eri tavoin. Parhaiten kriisistä selviävät hyvin kannattavat, vahvan taseen omaavat yritykset, sekä yritykset joiden hankintaan, tuotantoon ja jakeluun virus ja sen torjuntatoimet vaikuttavat vain vähän. Nämä eivät aina ole tuottavimpia ja innovatiivisimpia yrityksiä, jotka puolestaan ovat tärkeitä kokonaistuotavuuden kehitykselle. Kasvu- ja kauppapolitiikka ovat keskeisessä roolissa talouskasvun vauhdittajina. EU:n uusi kauppastrategia tulee muuttamaan EU:n ja sitä kautta myös Suomen kauppapolitiikkaa.

Kriisi on osoittanut finanssipoliittisen liikkumavaran arvon. Vuosikymmenen puolivälissä julkisen talouden kestävyys kysymys on palannut keskiöön, kriisistä johtuvan velkaantumisen vuoksi aiempaakin painavampana. Väestörakenteen muutoksen vaikutukset eivät ole poistuneet. Epidemian vaikutusten näkökulmasta yksi keskeinen kysymys on, miten työperäinen maahanmuutto kehittyy jatkossa. Keväällä valmistuva väestöpolitiinen selvitys toteaa sen vaikuttavan merkittävästi väestön määrään ja myös mm. huoltosuhteeseen pidemmällä aikajänteellä.

Kriisin keskellä on hyvä tiedostaa, että suhdannetilanteesta riippumatta Suomessa syntyy ja katoaa työpaikkoja runsaasti, yli 200 000, joka vuosi. Samoin on yritysten kohdalla. Esimerkiksi eniten kärsineillä majoitus- ja ravitsemustoiminnan aloilla aloitettiin vuoden 2020 toisella ja kolmannella neljänneksellä lähes yhtä paljon yrityksiä kuin vuonna 2019 vastavana ajankohtana.

Pandemia kiihdyttää kahta muutostekijää, jotka ovat jo ennen sitä olleet käynnissä: digitalisaatiota ja talousjärjestelmän rakennemuutosta kohti hiilineutraaliutta. Näitä muutoksia vauhditetaan Suomessa EU:n rahoittamalla kestävä kasvun ohjelmalla vuoden 2026 loppuun asti.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden ja väestön näkökulmasta kriisi näyttäisi talouskehityksen tavoin voimistavan tilanteen haastavuutta, mutta ei mullista perusasetelmaa. Kriisi saattaa lisätä palvelutarvetta ja pahentaa henkilöstövajetta. Keskeinen kysymys on yhteiskunnan polarisaation ja hyvinvoinnin ongelmien kasautumisen ehkäisy, joita kriisi ja sen jälkeinen tilanne uhkaavat voimistaa.

Julkisen talouden kestävyyskysymys nostaa samoin SOTE-uudistuksesta saatavien tuottavuushyötyjen painoarvoa entisestään.

1.4 Johtopäätökset

1. Alkukevään 2021 epidemiatilanteessa tämän skenaarioharjoituksen yksi pääviesteistä luo uskoa tulevaisuuteen. Vaikka tilanne juuri nyt on erittäin vaikea, tulee Suomi selviämään COVID-19 pandemiasta.
2. Heikoimmassakin skenaariolaskelmassa talous palautuu kriisistä melko nopeasti, eikä kriisin aiheuttama taloussokki vaikuta kansantalouden kokonaisuuden näkökulmasta kovin syvältä tai pitkältä. Johtopäätöstä vahvistaa se, että tässä tehdyissä laskelmissa ei ole huomioitu päätösperäisiä tukitoimia, joita toteutetaan laajasti Suomelle keskeisissä vientimaissa sekä EU:n toimesta.
3. Toinen keskeinen johtopäätös herättää kuitenkin huolta: kaikki eivät selviä yhtä hyvin. Epidemiatilanne lisää hyvinvoinnin ongelmien kasautumista sekä eriarvoistumista monilla eri tavoilla. Näin näyttäisi käyvän, vaikka tuleva epidemiatilanteen kehitys olisi mahdollisimman suotuisaa, mutta varsinkin jos tilanne pitkittyisi. Erityistä huolta liittyy lasten ja nuorten tilanteeseen. Tähän onkin kiinnitetty paljon huomiota kriisin aikana. Välittömän kriisin helpottaessa teeman ajankohtaisuus ei pääty, vaan se voi vaikuttaa vielä vuosikymmenen puolivälissäkin. Ennaltaehkäisevien toimien ja perustason palvelujen vahvistaminen auttaisivat välttämään kalliimpia erityistason palveluja.
4. Varhaiskasvatuksessa ja esi- ja perusopetuksessa, toisella asteella ja korkeakouluissa epidemiatilanne on aiheuttanut oppimis- ja hyvinvointivajetta sekä lisääntynyttä tuen tarvetta. Korjaavien palveluiden tarve on korkeampaa kuin ennen koronakriisiä. Tukea tarvitsevien lasten ja nuorten määrä voi edelleen kasvaa, tuen tarve lisääntyä ja ongelmat vaikeutua. Tukea tarvitsevat myös oppilaat ja opiskelijat, joilla ei tavanomaisesti ole opiskeluun liittyviä ongelmia. Erityisesti heikon sosioekonomisen taustan lapsille ja nuorille koronatilanne on aiheuttanut oppimisvaikeuksia tai elämänhallinnan haasteita.
5. Kevään 2021 epidemiatilanne on jatkoon kannalta kriittinen ja on keskeistä saada epidemia hallintaan. Tällöin vältettäisiin joutumasta polulle, joka

muistuttaisi kolmannen skenaarion tilannetta. Osa yrityksistä on keväällä hyvin vaikeassa tilanteessa. Joulukuussa julkistetussa skenaariotyössä todettiin laskelmien perusteella, että epidemian hallinnassa pitämisen yhteiskunnalliset ja taloudelliset hyödyt ylittävät rajoitustoimista koituvat haitat.

6. Kriisi ei ole muuttanut talouden, sosiaali- ja terveystalouden tai väestön näkökulmasta perusasetelmia katsottaessa 2020-luvun puoliväliin asti. Se on voimistanut niitä.
7. Koska työpanoksen ei arvioida jatkossa kasvavan, toimii kokonaistuottavuus talouskasvun veturina. Korkean osaamisen ja tki-toiminnan sekä kasvu- ja kauppapolitiikan merkitys 2020-luvulla ovat aiempaakin suurempia talouskasvulle. EU:n rahoittama kestävä kasvun ohjelma on merkittävässä roolissa ja auttaa myös talousjärjestelmän uudistamisessa hiilineutraaliksi.
8. Julkisen talouden tasapainottaminen on edessä. Siinä on keskeistä välttää tulevaisuuden talouskasvua heikentävät tai eriarvoisuutta lisäävät leikkaukset. Epidemia vaikuttaa voimistavasti eriarvoistumisen kasvuun.
9. Sosiaali- ja terveystalouden osalta on tarpeen tarkemmin arvioida epidemian jälkihoidon vaikutuksia palveluiden tarpeeseen kustannusten ja henkilöstön saatavuuden näkökulmista. Useat käynnissä olevat valmistelut, kuten SOTE-uudistus, vaikuttavat osaltaan tilanteeseen. Erityisesti vanhuspalveluiden henkilöstötilanne on haastava.
10. Kriisillä on myös myönteisiä vaikutuksia, erityisesti digitaalisten palveluiden ja toimintamallien kehityshyppäyksen myötä.

2 Tilannekuva

Maaliskuun alussa 2021 Suomen epidemiologinen tilanne on jälleen kerran kriittisessä vaiheessa. Keskeinen kysymys on, kuinka hyvin epidemian hallinta onnistuu siihen asti, kunnes normaalin kausivaihtelun ja rokotteiden yhteisvaikutus alkaa helpottaa tilannetta loppukeväästä ja alkukesästä.

Tässä muistiossa on kuvattu kolme skenaariota, jotka ajoittuvat heinäkuun alusta 2021 vuoden 2023 loppuun. Lisäksi muistiossa on suppeammin arvioitu näkymiä vuosille 2024–2026. Muistion tarkoitus on tukea hallitusta strategisen tilannekuvan muodostamisessa lähivuosille.

Skenaarioiden keskeisenä ajurina toimii epidemiologinen tilanne syksyn alussa paitsi Suomessa myös maailmalla. **Keskeinen skenaarioiden välinen ero liittyy alkutilanteeseen: onko epidemia saatu hallintaan syyskauden alkaessa toisaalta Suomessa ja toisaalta maailmalla.** Kevään ja alkukesän kehityskulkuun liittyy merkittävää epävarmuutta, joka vaikuttaa syyskauden 2021 tilanteeseen ja lähivuosien kehityskulkuun. Kevättä koskeva epävarmuus on kirjoitettu sisään skenaarioiden erilaisiin lähtötilanteisiin, joista sitten johdetaan skenaarioiden laskelmat ja vaikutusten arvioinnit.

Työ on tehty poikkihallinnollisesti valtioneuvoston kanslian johdolla tammi-maaliskuussa 2021. Valmisteluun osallistuneet on mainittu liitteessä 1.

2.1 Suomen epidemia- ja rokotustilanne kevätkaudella 2021

Epidemiatilanteeseen kevätkaudella 2021 liittyy merkittäviä epävarmuuksia. Koska tämän skenaariotyön tarkoitus on auttaa katsomaan välittömän epidemiatilanteen yli sen pidemmän aikavälin vaikutuksia, on kevään tilannetta kuvattu alla mahdollisimman tiiviisti. Kuvauksen tarkoitus on auttaa hahmottamaan, miltä alkusyksy voi näyttää.

Hallituksen hybridistrategiassa ja sen toimintasuunnitelmassa⁵ on kuvattu toimintamalli, jolla epidemiaa pyritään hallitsemaan kevätkauden 2021 aikana. Toimintamallin tarkoituksena on pitää epidemian kehitys kurissa kevään ajan siihen asti, että rokotusten avulla koronaepidemian merkittävimmät vaikutukset (ikäntyneiden korkea kuolleisuus ja keski-ikäisten ja sitä vanhemman väestön vakava sairastuminen ja sen aiheuttama terveydenhuollon ylikuormittumisen korkea riski) vähenevät merkittävästi.

Helmikuun 2021 alkupuolelle saakka epidemian hillinnässä oli onnistuttu koko väestöä koskevin suosituksin sekä paikallisin ja alueellisin toimenpitein niin, ettei yhteiskunnan toimintojen lähes täydelliseen sulkemiseen ole ollut perusteita mennä. Tätä kirjoitettaessa maaliskuun alussa epidemian hillintä on kriittisessä vaiheessa. Virusta esiintyy väestössä koko maassa ja tartuttavampien muuntovirusten yleistymisen on käynnissä erityisesti HUS:n alueella. Tartuntaluvut ovat nousseet nopeasti muutaman viikon.

THL on arvioinut, että rokotusaikataulu seuraa kuvassa 1 olevaa aikataulua ja järjestystä. Ottaen huomioon nykyinen rokottamisen järjestys ja annosvälit sekä rokotusten tällä hetkellä tiedossa oleva toimitusaikataulu, THL arvioi rokotusten edistyvän siten, että taulukossa 2 esitetyllä aikataululla on pystytty rokottamaan suurimmassa riskissä oleva väestö kahdella annoksella viikkoon 34–35 mennessä (elo–syyskuun vaihde).

Kuvio 1. Arvio koronarokotusten etenemisestä

5 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8670-1> ja <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8447-9>

Taulukko 2. Viikko, jolloin aikuisväestö on lähes kokonaan rokotettu vähintään yhdellä annoksella

Väestön ikäryhmä	15–19	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70–79	80+
Ikäryhmän koko	296 671	669 629	711 550	660 848	724 665	716 579	561 908	312 406
Viikko jolloin rokotettu	Ikäryhmien 16–49 vuotta rokotukset alkavat myöhemmin, ellei rokotteiden toimitusaikataulu nopeudu				34	18	16	9

Rokotusten pitäisi alkaa vaikuttaa epidemian vakavuuteen jo pitkälti ennen koko väestön rokottamista. Jos 70-vuotiaista ja iäkkäämmistä on huhtikuun puoliväliin mennessä rokotettu suurin osa, koronakuolleisuuden pitäisi viimeistään toukokuun alussa olla vähentynyt murto-osaan alkuvuoden luvuista. Sairastavuus (sairaalahoitoa vaativa) voi kuitenkin yhä olla koholla johtuen keski-ikäisten ylittäneiden, vielä rokottamattomien ikäryhmien kohtuullisen korkeasta riskistä saada vakavampi tautimuoto. Sairastavuuden voidaan kuitenkin odottaa laskevan, kun perussairauksiensa takia korkeammassa vakavan taudin riskissä olevat henkilöt on rokotettu, nykyarvion mukaan viimeistään heinäkuun lopulla.

Rokotusten myötä kesään mennessä on täten odotettavissa vakavien tapausten osuuden ja terveydenhuollon kuormituksen laskevan merkittävästi. Myös kausivaihtelun voi odottaa helpottavan tilannetta.

Kesän osalta keskeistä on rokotustahdin ylläpitäminen myös lomakaudella tilanteessa, jossa epidemian muodostamaa uhkaa ei väestössä koeta enää niin suurena kuin kevään aikana.

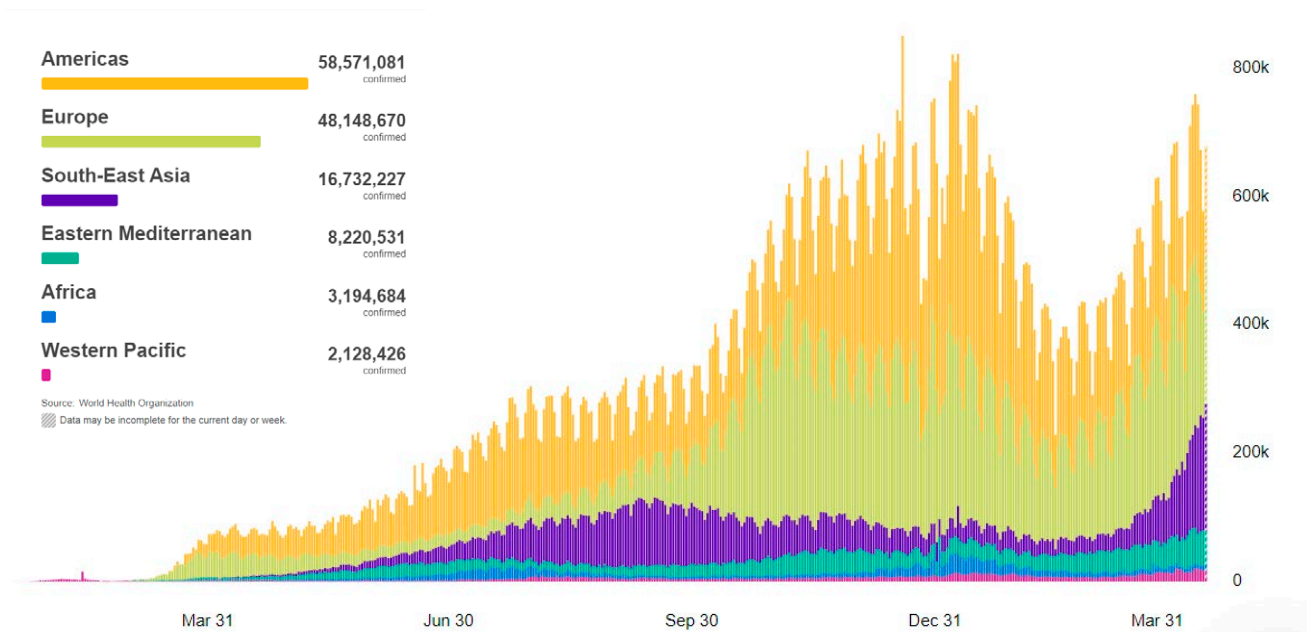
2.2 EU:n ja kolmansien maiden tilanne ja pandemian kehittyminen

Pandemia

WHO:n seurantatilastossa tapausten määrä on tammi-helmikuussa ollut laskeva. Tästä kehityskulusta ei vielä voida tehdä suuntaan tai toiseen menevää johtopäätöstä. Ilmiö on ainakin osin laajojen rajoitustoimien seurausta, sillä rokotukset eivät useimmissa maissa vielä ole riittävän kattavia vaikuttaakseen epidemian kulkuun. Toisaalta monissa kehittyvissä maissa pandemia on voinut edetä ilman suuria rajoituksista johtuvia esteitä. Kesään

mennessä monessa maassa voidaankin olla tilanteessa, jossa väestön immunitaattitaso edesauttaa globaalin pandemian hiipumista. Kuten yllä todettiin, tästä ei ole varmuutta.

Kuvio 2. Huhtikuun puolivälin (tilanne 14.4.) tiedon perusteella globaali pandemia ei ole vielä hiipumassa⁶

Rokotteet

EU-maissa on odotettavissa, että kehityskulku on samansuuntainen kuin Suomessa. Lähes kaikkiin maihin saapuu samoja rokotteita samalla aikataululla ja samassa väestösuhteessa kuin Suomeen. Näin viimeistään vuoden viimeisellä kvartaalilla voi olla mahdollista normalisoida matkustusta EU:n sisärajojen yli jäsenmaiden ja EEA-maiden välillä, mikäli rokotteiden teho ja turvallisuus vastaavat oletuksia.

Osa OECD-maista on onnistunut hankkimaan rokotteita aikaisessa vaiheessa. Suomelle tärkeät vientimaat USA ja Iso-Britannia ovat tässä joukossa. Japanin ja Etelä-Korean rokotuskampanjat puolestaan voivat viivästyä jopa puolella vuodella verrattuna EU:iin.

⁶ <https://covid19.who.int/>

Kiinan tilanne on erittäin epävarma. Rokotetuotanto ei ehkä riitä väestön nopeaan rokotamiseen, mikä voi vähentää rajan ylityksiä. Intian tilanne puolestaan vaikuttaa hyvältä rokotteiden saatavuuden ja myös mahdollisen luonnollisen immuniteetin näkökulmasta.

Globaalilla tasolla tilanne on epävarma. Monet maat ovat rokotusten suhteen riippuvaisia WHO:n COVAX-ohjelmasta, joka ei välttämättä tuo helpotusta tilanteeseen vielä vuonna 2021. Kaakkois- ja Keski-Aasian, Lähi-idän, Afrikan, sekä Etelä-Amerikan tilanne rokotusten suhteen on epävarma.

Kokonaisuutena voidaan arvioida, että vuonna 2022 koronavirusepidemioita esiintyy osassa maailmaa alueen epidemiakauden aikana. Suurelta osin on todennäköistä, että tämän toisen globaalin pandemia-aallon vaikutus jää pienemmäksi verrattuna ensimmäiseen, vuosina 2020 ja 2021 koettuun aaltoon. Rokotukset suojaavat suurelta osin erityisesti Suomen ulkomaan viennille tärkeitä maita.

2.3 Suomen talouden tilanne kevätkaudella 2021

Talouden selvä toipuminen COVID-19-epidemiasta on siirtynyt vuoden 2021 puolelle, sillä epidemian toinen aalto hidasti talouskasvua tilapäisesti vuodenvaihteen ympärillä. Varsinkin palveluiden kysynnän palautuminen on ollut hyvin osittaista. Epidemiatilanne on keskeinen talouskehityksen ajuri kevätkauden aikana. Monen yrityksen asema on vaikea ja konkurssien voi olettaa lisääntyvän maaliskuusta alkaen.

3 Skenaarioasetelma

Tämän skenaariotyön tarkoitus on auttaa hallitusta rakentamaan yhteistä kokonaisnäkemystä COVID-19 pandemian vaikutuksista Suomelle lähivuosina. Skenaariot eivät ole ennusteita vaan kuvaavat mahdollisia vaihtoehtoisia kehityskulkuja. Moniin esitettyihin arvioihin liittyy epävarmuutta. Skenaarioasetelman keskeinen ajuri on epidemiologinen tilanne syyskaudella 2021. Sen pohjalta on laadittu laskelmat kansantalouden, työllisyyden ja julkisen velan kehityksestä vuoden 2023 loppuun. Näihin nojaten on arvioitu tilannetta muutamien toimialojen sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen ja opetuksen osalta. Lisäksi skenaarioissa on arvioitu sosiaalisten ongelmien kasautuvuutta ja kiinnitetty erityistä huomiota nuoriin ikäluokkiin sekä ikääntyneisiin. Työssä ei edetä konkreettisten politiikkasuositusten tasolle asti.

Skenaariot koostuvat epidemiologisesta ns. perusskenaariosta ja kahdesta vaihtoehdosta. Niiden keskinäinen ero on rakennettu erityisesti sen kysymyksen varaan, miten epidemian hallinta toteutuu toisaalta Suomessa ja toisaalta muualla maailmassa vuonna 2021.

Skenaariot ovat:

1. Epidemia saadaan hallintaan sekä Suomessa että maailmalla kesään mennessä 2021
VM:n joulukuun suhdanne-ennusteen perusura on laadittu tämän skenaarion mukaan
2. Epidemia saadaan hallintaan Suomessa kesään mennessä, hallinta maailmalla pitkittyy vuoteen 2022
3. Epidemian hallintaan saaminen pitkittyy sekä Suomessa että maailmalla vuoteen 2022

Hallintaan saamisella tarkoitetaan tässä sitä, että epidemia ei vaaranna terveydenhuoltojärjestelmän kantokykyä eikä aiheuta häiriöitä taloudelliseen toimeliaisuuteen tai yhteiskunnan muuhun toimintaan ja ihmisten arkeen. Sosiaali- ja terveyspalveluissa on siirrytty epidemian jälkihoitoon. Tiukoista rajoituksista on myös tällöin voitua luopua tai suosituksia ja määräyksiä on voimassa enintään sellaisessa mitassa, ettei niillä ole merkittävää

vaikutusta koko maan tasolla. Käytännössä epidemian hallintaan saamisella tarkoitetaan sitä, että on palattu kriisitilasta uuteen normaalitilaan. Tällöin myös talouden elpyminen voi kunnolla käynnistyä.

Maailma viittaa tässä yhteydessä erityisesti Eurooppaan ja USA:han, jotka ovat Suomen viennin kannalta merkittäviä alueita sekä lisäksi joukkoon muita relevantteja maita.

3.1 Keskeiset epidemiologiset epävarmuudet

Skenaarioiden lähtötilanteeseen vaikuttavat erilaiset epävarmuutta tuottavat tekijät. Ne vaikuttavat siihen, millä tavalla tilanne kehittyy skenaarioiden alkutilanteeseen mennessä. Näitä tekijöitä ovat ainakin:

1. Epidemian voimakkuuteen ja hallintaan liittyvät epävarmuudet
 - a. Epidemian kevään 2021 voimistumisen vaikutukset Suomessa
 - b. Rajoitustoimien riittävyys ja väestön valmius noudattaa suosituksia ja rajoituksia
2. Virusmuunnoksiin liittyvät epävarmuudet
 - a. Suomeen jo levinneiden herkemmin tarttuvien virusmuunnosten vaikutus epidemian leviämiseen
 - b. Muiden virusmuunnosten vaikutukset (esim. Etelä-Afrikan tai Brasilian muunnos)
3. Rokotteisiin ja rokottamiseen liittyvät epävarmuudet
 - a. Rokotetoimitusten nopeutuminen tai eurooppalainen myyntilupa uusille rokotteilla
 - b. Mahdolliset lisäviiveet rokotteiden toimituksissa
 - c. Rokotusten merkittävä hidastuminen kesällä
 - d. Mahdollisesti ilmenevät rokotteiden merkittävät haittavaikutukset

Epidemian hallinta

Epidemian voimakas kiihtyminen johtaisi epidemian kielteisten vaikutusten jyrkkään lisääntymiseen sekä taudin suorien vaikutusten, että suurella todennäköisyydellä käyttöön otettavien lisärajoitusten haittojen kautta. Epidemian kiihtyminen voi myös vaikeuttaa jäljityksen ja rokotusten toteuttamista ja siten hidastaa epidemian torjuntaa.

Rajoitusten lisäksi merkittävä kysymys on väestön käyttäytyminen niiden ja suositusten suhteen. Väestön kokemuksia säännöllisesti mittaavan Kansalaispulssikyselyn mukaan helmikuun 2021 lopussa 55 % kyselyn vastaajista arvioi muiden noudattavan viranomaisten antamia ohjeita kriisin aikana melko hyvin tai hyvin. Tulokset ovat hieman parempia kuin syksyllä 2020. Tulosten perusteella vielä ei ole havaittavissa rajoitus- ja suositustoimien tehoa merkittävästi vähentävää ns. pandemiaväsymystä. Lisäksi 86 % kyselyn vastaajista ottaisi koronarokotteen melko varmasti tai varmasti.

Virusmuunnokset

Virusmuunnosten korkeampi tartuttavuus ja rokotusten heikompi teho niitä vastaan puolestaan nostaisivat laumasuojan saavuttamiseksi vaadittavaa rokotuskattavuutta. Tämä puolestaan myöhästyttäisi sitä, milloin rajoituksista voidaan luopua ilman epidemiatilanteen heikkenemistä.

Muiden virusmuunnosten painoarvo riippuu kahdesta asiasta. Ensinnäkin, kuinka hyvin virusmuunnokset (esim. Etelä-Afrikan tai Brasilian muunnos) välttävät immunitettia, joka on syntynyt aiemmasta tartunnasta tai rokotuksesta. Toiseksi, kuinka nopeasti nämä muunnokset leviävät Suomeen. Jos muunnokset eivät täysin vältä immuunivastetta, niiden vaikutus syksyllä 2021 voi jäädä vähäiseksi. Ilmiöllä voi myös olla heikentävää vaikutusta rokotusmyönteisyyteen.

Rokotteet

Rokotteiden saannin aikaistuminen voi nopeuttaa rokotusten toteutumista, koska rokotusprosessi on kunnissa jo varsin hyvin suunniteltu. Viiveet rokottamisessa myöhästyttävät sitä, milloin rajoituksista voidaan luopua ilman epidemiatilanteen heikkenemistä. Tiedot rokotteiden haittavaikutuksista voivat vaikuttaa merkittävästi rokotusmyönteisyyteen jopa tilanteessa, jossa vakavia haittoja vasta epäillään ja vaikka epäily koskisi vain yhtä rokotetta. Toistaiseksi tällaisista haittavaikutuksista ei kuitenkaan ole havaintoja.

Skenaarioissa ei yksilöidä tai yritetä arvata, mitkä epävarmuudet ovat niitä, jotka kunkin skenaarion alkutilanteeseen vaikuttavat. **Epidemiologisen tilanteen aiheuttamaa epävarmuutta käsitellään skenaarioissa abstraktilla tasolla. Käytännössä kyse on siitä, aiheuttaako epidemiatilanne, syystä tai toisesta, vielä syksyllä 2021 häiriöitä lähes normaaliin toimintaan.** Nämä häiriöt ovat esimerkiksi: epidemian välittömät vaikutukset, suositus- ja rajoitustoimet, ihmisten ja yritysten omaehtoinen toiminnan rajoittaminen, sosiaali- ja terveyspalveluiden normaalin toiminnan häiriintyminen, epävarmuuden kasvaminen ja sen vaikutus mm. investointeihin, kulutuskäyttäytymiseen ja väestön henkiseen tilaan. Tätä kuvaa ilmaisu ”epidemian hallinta pitkittyy”.

3.2 Skenaarioiden laskelmista

Skenaariot sisältävät valtiovarainministeriön kansantalousosastolla tehtyjä laskelmia suhdannekehityksestä, työllisyys- ja työttömyysasteesta sekä julkisen velan tasosta.

Vuoden 2020 kolmannella neljänneksellä COVID-19-pandemian leviämisen estämiseksi tehdyt rajoitukset ja taloudelliset vaikutukset olivat jo lieventyneet, mutta talous ei ollut vielä palannut kriisiä edeltävälle tasolle. Varsinkin palveluiden kysynnän palautuminen oli hyvin osittaista. Voimassa oli voimakkaita rajoituksia, jotka koskivat liikkumista sekä kokoontumista. Havaitut COVID-19-tautitapaukset olivat kääntymässä nousuun rauhallisemman kesäkauden jälkeen Suomessa sekä maailmalla. Tämän tyyppinen tautitapausten uudelleen kiihtyminen sekä rajoitusten palaaminen vuoden 2021 kolmannella neljänneksellä hidastaisi talouden toipumista merkittävästi.

Laskelmissa oletetaan, että talouden normalisoitumisen pitkittyminen vuoden 2021 syksyllä vaikeuttaisi toipumista myös vuoden 2022 aikana. Täten epidemian hallinnan pitkittymisen skenaarioissa BKT:n tasot jäävät VM:n joulukuun ennusteen tasojen alapuolelle Suomessa ja maailmalla vuonna 2023.

Laskelmat on laadittu kysyntäpuolen muutosten kautta. Pandemian pitkittymisen vaikutuksia talouteen on arvioitu jo tapahtuneiden kehitysten avulla. Suomen talouden kehityksen kannalta relevanttia on erityisesti niiden maiden epidemiatilanteen kehitys, joihin vientimme suuntautuu. Oheisesta taulukosta on nähtävissä Euroopan keskeinen rooli.

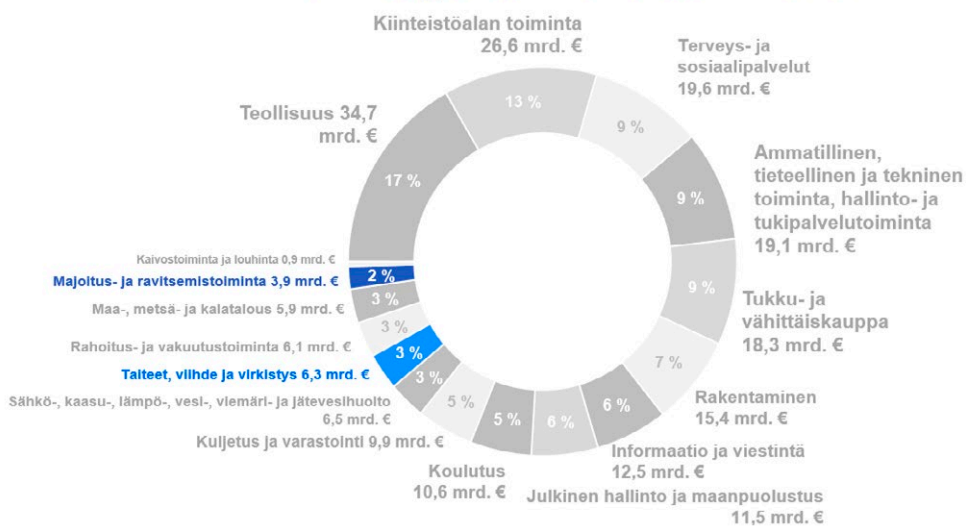
Suomen vienti suuntautuu erityisesti Eurooppaan, mutta myös esimerkiksi USA ja Kiina ovat merkittäviä kauppakumppaneita, kuten oheinen taulukko havainnollistaa.⁷

7 <https://tulli.fi/tilastot/taulukot/maatilastoja#>

Taulukko 3. Suomen viennin maantieteellinen jakauma**Suomen vienti vuonna 2019 %**

EU	55,2
Muu Eurooppa	16,7
Aasia (Kiinan osuus 5,4 %)	14,0
Pohjois-Amerikka (USA:n osuus 7,4 %)	8,2
Etelä- ja Väli-Amerikka	2,5
Afrikka	2,2
Oseania	1,2

Kuvio 3. Arvonlisäys toimialoittain pandemiaa edeltävältä vuodelta. Kuvassa on korostettu toimialat, joille kriisi on ollut erityisen vaikea. Osa matkailuelinkeinon arvonlisäyksestä sisältyy toimialaan Kuljetus ja varastointi.⁸

Arvonlisäys toimialoittain 2019

8 Suomen virallinen tilasto (SVT): Kansantalouden tilinpito [verkkajulkaisu], Tulot ja tuotanto sektoreittain ja toimialoittain, vuosittain muuttujina Sektori, Taloustoimi, Toimiala, Vuosi ja Tiedot ISSN=1795-8881. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.3.2021]. Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/vtp/>

Skenaarioissa tulkinnassa hyödyksi on myös yleiskuva eri toimialojen kokoluokasta ennen pandemiaa.

Kaikkia skenaarioita koskevat seuraavat yhteiset oletukset:

1. Epidemia oletetaan saatavan hallintaan sekä Suomessa että maailmalla viimeistään vuonna 2022.
2. Skenaarioissa ei oleteta uusia julkisen vallan päätösperäisiä tukitoimia kotitalouksille tai yrityksille. Kestävän kasvun ohjelman vaikutuksiin liittyvät laskelmat valmistuvat puoliväliä varten.
3. Suhdannelaskelmat huomioivat aiemmat kokemukset kevään 2020 epidemian talousvaikutuksista. Mallinnusten luonteeseen kuuluu, että ne eivät huomioi mahdollisia yllättäviä käännteitä.
4. Talouden elpymisen käynnistyy, kun epidemiatilanne helpottaa. Epidemiatilanteen helpottaminen vaikuttaa myös väestön mielialaan, stressiin ja tulevaisuuden uskoon.

EU:n kertaluonteisella elpymisvälineellä rahoitetaan Suomen kestävän kasvun ohjelma, joka rakentuu neljälle pilarille. Pilarit ovat vihreä siirtymä, digitalisaatio, työllisyys ja osaaaminen sekä sosiaali- ja terveyspalvelut. Ohjelman tavoitteet tukevat Suomea epidemian jälkeisessä jälleenrakennusvaiheessa mm. vauhdittamalla kriisistä eniten kärsineiden alojen toipumista ja kestävää kasvua sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen hoito-, kuntoutus- ja palveluvelan purkua. Ohjelma ja sen taloudellisia vaikutuksia koskevat laskelmat valmistuvat huhtikuussa 2021. Rahoitus sidotaan EU-tasolla 2021-2023 ja käytetään 2026 loppuun mennessä.

4 Skenaariot

Skenaariot esitellään seuraavan jäsenyyksen kautta:

- Lähtötilanteen kuvaus epidemiologisesta näkökulmasta
- Kuvaus suhdannekehityksestä, julkiseen talouden tilanteesta ja työllisyydestä vuoteen 2023 asti
- Arvioita vaikutuksista toimialoihin
- Arvioita vaikutuksista terveys- ja sosiaalipalveluihin sekä väestöön

4.1 Skenaario 1: Epidemia saadaan hallintaan sekä Suomessa että maailmalla kesään mennessä 2021

Epidemiologinen näkymä

Tässä skenaariossa rokotukset etenevät suunnitellusti ja rajoitustoimien avulla hallitaan epidemiatilannetta huhti-toukokuuhun asti. Tällöin edellytykset siirtyä lähes normaaliin elämään ovat Suomessa kesä- heinäkuun aikana melko hyvät.

Syksyn ja syystalven 2021 alkaessa koronavirustapausmäärät voivat kausivaihtelun myötä taas kasvaa erityisesti rokottamattomien ikäryhmien joukossa. Heidän riskinsä sairastua vakavaan tautiin on kuitenkin nykytiedon perusteella matala, eikä epidemia siksi todennäköisesti ole vaikutuksiltaan samanlainen kuin syksyllä 2020. Myös osa rokotettua aikuisväestöä saattaa saada tartunnan, koska rokotteet eivät anna täyttä suojaa tartunnalta. Nykytiedon perusteella rokotus kuitenkin antaa hyvän suojan vakavia tautimuotoja vastaan. Näin ollen vaikutus sairaanhoidon kuormitukseen jäänee huomattavasti pienemmäksi kuin epidemian aiemmissa vaiheissa.

Mikäli syksyn ja talven 2021–2022 epidemia toteutuisi lievänä muotona, voisi yhteiskunta toimia käytännössä normaalisti ilman merkittäviä rajoitustoimia ja häiriöitä taloudelliselle toimeliaisuudelle, palveluille tai sosiaaliselle kanssakäymiselle. Vastaavan kaltainen kehityskulku toteutuisi tässä skenaariossa erityisesti Suomelle keskeisissä vientimaissa.

Suhdannekehitys, julkinen talous ja työllisyys

Tämä skenaario vastaa VM:n joulukuun suhdanne-ennusteen perusuraa. Uusi ennuste julkistetaan huhtikuussa 2021. Lähtökohtaisesti perusuran muutos ei vaikututa tarkasteluun; vaihtoehtoiset urat muuttuvat vastaavalla tavalla ja urien väliset erot pysyvät ennallaan.

Perusurassa talouden selvä toipuminen epidemiasta tapahtuu vuoden 2021 alkupuoliskolla, kun epidemia hidastaa talouskasvua tilapäisesti vuodenvaihteen ympärillä. Kotimaassa palveluiden kysyntä pysyy edelleen heikkona. Vienti ja teollisuustuotanto kärsivät globaalin pandemian jatkumisesta ja kääntyvät kasvuun vasta vuoden 2021 puolella. Bruttokansantuotteen arvioidaan supistuvan 3,3 % v. 2020 ja sen jälkeen kasvavan 2,5 % v. 2021.

Vuoden 2021 loppua kohden kiihtyvä kasvu vaikuttaa myös vuoden 2022 **talouskasvua vahvistavasti**. BKT:n arvioidaan kasvavan 2,0 % v. 2022 ja 1,4 % v. 2023. Keskipitkällä aikavälillä kasvu hidastuu, kun työpanoksen kasvu hidastuu. Kuitenkin vajaan 1½ prosentin vauhdissa pysyvä kasvu on potentiaalisen tuotannon kasvuvauhtia nopeampaa.

Julkisen talouden alijäämä pysyy suurena v. 2021, kun vuoden alkupuolelle jatkuvan epidemian hoito ja sen vaikutuksia lieventävät tukitoimet pitävät julkiset menot korkealla tasolla. Tilanteen normalisoituessa alijäämä pienenee asteittain tulevana vuosina. Tulojen ja menojen välinen epätasapaino pysyy kuitenkin niin suurena, että julkinen velka suhteessa bruttokansantuotteeseen näyttää jatkavan kasvuaan koko 2020-luvun alkupuoliskon ajan.

TEM:n työnvälitystilaston **työttömien työnhakijoiden** (ml. lomautetut) määrä nousi vuonna 2020 yli 100 000:lla keskimäärin 342 000 henkilöön. Kokoaikaisesti lomautettuja tuosta määrästä oli keskimäärin 78 000. Perusuran mukaisesti BKT:n kasvun ja epidemiatilanteen helpottumisen myötä työttömien työnhakijoiden määrä laskee hitaasti vuoden 2021 aikana. Lomautettujen suuri määrä työttömissä työntekijöissä vaikeuttaa arviointia, mutta on arvioitavissa, että lomautukset vähenevät epidemiatilanteen hellittäessä.

Maaliskuussa 2021 pitkäaikaistyöttömien määrä lähenee jo 100 000. Pitkäaikaistyöttömyydessä tulee piikki keväällä/alkukesällä 2021, kun koronan vuoksi työttömäksi jääneistä osa ylittää 12 kk työttömyyden. Ennuste on, että vuoden 2021 jälkeen pitkäaikaistyöttömien määrä ei enää kasva, vaan määrä kääntyy vuoden 2022 aikana laskuun.

Arvioita vaikutuksista teollisuuteen, palveluihin ja eräisiin toimialoihin

Ensimmäiset merkit **teollisuuden** kysynnän heräämisestä saatiin vuodenvaihteessa 2020 – 2021. Niiden perusteella ja tilanteen jatkuessa perusuran mukaisesti vientiteollisuuden ja erityisesti investointihyödykkeitä valmistavan teollisuuden pahimmat riskit jäävät toteutumatta.

Vaikka talouden epävarmuus on kestänyt yli vuoden, pystyi suuri osa teollisuusyrityksistä sopeuttamaan toimintaansa ja erilaisten helpotusten ja tukien avulla selviytymään kysyntäkuopan yli. Tilanne kuitenkin vaihtelee yrityskohtaisesti voimakkaasti. Pandemia-ajan ei tässä skenaariossa oleteta muuttavan kuluttajakäyttäytymistä esimerkiksi risteilyliiketoiminnan tai autoilun osalta niin paljoa, etteikö paluu ennen koronapandemiaa vallinneelle kasvu-uralle olisi mahdollista. Kehittämishankkeita on kuitenkin jouduttu keskeyttämään taloustilanteen vuoksi, eikä niiden uudelleenkäynnistämiseen välttämättä ole vielä vuonna 2021 resursseja.

Pk-barometrin mukaan korkeimmat odotukset liikevaihdon kasvusta seuraavan vuoden ajalle ovat teollisuudessa. Liikevaihdon kasvua odottaa jo 51 % teollisuuden vastaajista, pienemistä puolestaan 20 %. Teollisuuden liikevaihto-odotukset ovat nyt myös korkeammalla tasolla kuin vuosi sitten. Huolestuttavaa kuitenkin on, että samaisen Pk-barometrin mukaan teollisuuden pk-yrityksistä vain joka viides suunnittelee kasvattavansa investointeja ja neljännes aikoo supistaa niitä. Pk-yritykset ovat havainneet toimintaympäristön muutokset, ja yli puolet yrityksistä on valmistautunut tulevaan. Palveluissa ja kaupassa odotukset liikevaihdon kehityksestä ovat nousseet selvästi positiivisiksi.⁹

Alkuvuoden 2021 tiukat rajoitustoimet heikentävät entisestään monien **palvelualan** yritysten heikkoa taloudellista tilannetta, likviditeettitasoa ja työllistämisen mahdollisuuksia. Matkailuala ja tapahtumateollisuus ovat pahimpia kärsijöitä, ja näissä on odotettavissa konkurssien lisääntyminen vuonna 2021. Yksittäisistä toimialoista matkatoimistojen ja –järjestäjien toiminnan alalla liikevaihto väheni eniten, yli 60 % vuonna 2020. Ala on osa matkailualaa, jossa majoitustoiminnan liikevaihdon lasku oli lähes 47 % ja ravitsemistoiminnan lasku 26 %.

Kun helmikuussa julkaistussa Pk-barometrissa palveluyritysten suhdannenäkymät seuraavalle 12 kuukaudelle olivat jo heikosti positiiviset (saldoluku + 5), niin palvelutoimialojen sisällä näkymät ovat vaihtelevia. Matkailu- ja ravintola-alan suhdannenäkymät ovat hie- man kohentuneet viime syksystä, mutta ovat edelleen hyvin synkät. Tammikuun EK:n suhdannebarometrin kyselyssä näkymien saldoluku on -55.

⁹ <https://www.yrittajat.fi/suomen-yrittajat/tutkimukset/pk-yrityksbarometrit/pk-yrityksbarometri-12021-642333>

Epävarmuuden hälventyessä matkailun ja luovan toiminnan palvelujen käyttö palautuu. Myös esimerkiksi erikoiskaupassa tilanne on osin haastava, kun kuluttajakysyntä kanavoituu keskustamyymlöistä muihin myyntikanaviin ml. keskeisesti kansainvälisiin verkkokauppoihin.

Kansainvälisen **matkailukysynnän** puuttuminen vaikuttaa Suomen koko palveluvientiin laskevasti; ennen pandemiaa matkailun osuus Suomen palveluviennistä oli noin 16 %. Matkailupalveluiden käyttö palautuu hitaasti kotimaa edellä. Kansainvälinen matkailukysyntä palautuu vuoden 2019 tasolle arviolta aikaisintaan vuonna 2023.

Matkailun, tapahtumateollisuuden ja elämystoiminnan konkurssiaalto aiheuttaa verkostojen hajoamista, minkä jälkeen uuden toiminnan käynnistäminen vie aikaa, arviolta 2-3 vuotta kunnes ennen epidemiaa vallinnut työllistymisen ja liiketoiminnan volyymin taso saavutetaan. Osittain vanhat fyysiset toimintamallit korvataan uusilla digitaalisilla malleilla. Uusien mallien kasvu edellyttää uusien osaajien saamista yrityksiin. Uudistuminen edellyttää myös kohdennettuja panostuksia. Siirtyminen uusiin digitaalisiin jakelumalleihin ja alustoihin voi vauhdittua nopeammin kuin kotimainen tuotanto ehtii kasvaa. Julkisen talouden alijäämä ja vähäinen panostus tapahtumateollisuuteen pitkittävät sektorin paluuta aikaisemmalle kasvu-uralle. Elämystoiminnan supistumisella on palautumisen aikana merkittäviä kerrannaisvaikutuksia matkailuun ja muuhun alueelliseen kulutukseen.

Matkailupalveluissa verkostojen ja veturiyritysten rooli on keskeinen. Etenkin Lapin matkailussa tuottajien verkoston selviytyminen on tärkeä alan elpymiskyvyn näkökulmasta. Myydyt palvelut varsinkin kansainvälisille asiakkaille ovat aina kuljetus-, majoitus-, aktiviteetti- ja ravintolapalvelujen yhdistelmiä, joten kansainvälisten asiakkaiden puuttuessa kokonaisuus kärsii erittäin voimakkaasti.

Arvioita vaikutuksista terveys- ja sosiaalipalveluihin ja väestöön

Palvelutarve: kun väestö on rokotettu ja tilanne paranee, palvelutason odotetaan palaavan normaalimmaksi. Epidemia on aiheuttanut vanhuspalveluiden, lasten, nuorten ja perheiden tuen ja hoidon tarpeen kasvua. Tarpeen patoutuminen luo ylimääräistä palvelujen tarvetta, mikä näkyy palvelujen saatavuudessa ja tarvittavassa laajuudessa vielä pidempään. Joidenkin perheiden osalta pandemian aikana tapahtuneet muutokset tulotasossa voivat olla pidempiaikaisia. Tiukentuneessa kuntien ja valtion taloustilanteessa palveluja ei välttämättä ole riittävästi, jotta pystyttäisiin vastaamaan kasvaneeseen tuen tarpeeseen.

SOTE-palveluiden henkilöstön riittävyys: perusterveydenhuollon, sosiaalihuollon ja erikoissairaanhoidon palvelujen järjestäjien arvion mukaan lasten ja nuorten sekä iäkkäiden palvelujen suhteen näköpiirissä on koronaepidemian pitkittyessä kasaantuvia ongelmia erityisesti henkilöstön saatavuuden ja riittävyyden suhteen. Tämä heikentää palvelujen

saatavuutta tilanteessa, jossa palvelutarve on kasvanut. Epidemian vaikutuksesta väestön ikääntymisestä johtuva henkilöstöpula voimistuu. Kuinka paljon, riippuu siitä, miten mit-tava ja pitkäkestoinen on lisääntynyt palvelutarve. Tästä ei vielä ole määrällistä arviota. Pit-kittyvä ja mahdollisesti laajeneva koronaepidemia vääjäämättä vähentää reservissä olevia ammattitaitoisia henkilöitä.

Vaikka epidemia heikkenisi vuoden 2021 puolivälin tienoilla, henkilöstön käyttöä joutu-taan edelleen suuntaamaan covid-19 testaus- ja jäljitystoimintaan sekä henkilöstöresurs-seja sitoviin rokotustehtäviin. Nämä tehtävät sitovat jonkin verran koulu- ja opiskelijater-veydenhuollon työvoimaa, joten näiden palvelujen saatavuus on heikentynyt arvion mu-kaan vuoden 2021 loppuun saakka.

Mikäli rajoituksia voidaan purkaa, kotimaista työvoimavajasta voidaan vähitellen täyden-tää ulkomailta rekrytoitavalla työvoimalla erityisesti hoivapalveluihin ja hoitotyöhön, jol-loin hoito- ja hoivajonojen purku nopeutuu. Hoivapalvelujen työvoimavajaus muodostuu parin- kolmenkymmenen tuhannen henkilön mittaluokkaan, ellei ulkomaalaisen työvoi-man rekrytoinnissa sekä myös muissa työvoiman saatavuuden parantamiseen tähtäävissä toiminna onnistuta. Pidemmällä aikajänteellä pelkästään vanhuspalveluissa on THL:n ar-vion mukaan 30 000 henkilön vaje vuoteen 2030 mennessä.

Perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoito: koronaepidemia on vaikuttanut laajasti perusterveydenhuollon toimintaan. Käyntimäärät ovat vähentyneet n. 10 % edellisvuoo-sien tasosta. Epidemian aikana on syntynyt palvelu- ja hoitovelkaa, mikä kasvaa tilanteen pitkittyessä. Erikoissairaanhoidossa hoitovelka on kohdentunut erityisesti osaan erikoi-saloista. Pitkäaikaisia vaikutuksia vakavien sairauksien kuten syöpien ilmaantuvuuteen ja kroonisten pitkäaikaissairauksien ennusteeseen ei voida vielä luotettavasti arvioida.

Digitaalisia palveluja ja etävastaanottotoimintaa on kehitetty ja niiden käyttöä lisätty. Perusterveyden hoitojonojen purkua nopeuttaa skenaariossa erilaisten etäpalveluiden ai-empaa parempi saatavuus. **Skenaariossa perusterveydenhuollon hoitovelka on saatu kurottua umpeen vuoden 2023 aikana.**

Erikoissairaanhoidon puolella syntynyt hoitovelka koskee koko väestöä, ja sen purkaminen kuormittaa erikoissairaanhoitoa ainakin vuosien 2021-2022 ajan. Kokonaisuutena erikois-sairaanhoidon kiireettömän hoidon saatavuus on epidemian aikana heikentynyt, mutta hoitojonojen lyhentäminen on käynnistynyt. Hoitojonojen erot sairaanhoitopiirien välillä ovat melko suuret, mutta tässä skenaariossa **erikoissairaanhoidon hoitojonot saata-neen purettua normaalitilanteen mukaiseksi vuoden 2022 aikana.**

Vanhuspalveluissa toimeenpannaan lainsäädäntöä ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen nostosta. Sen vuoksi hoivasektori tarvitsee runsaasti lisätyövoimaa ajalla 2021–2023. Ympärivuorokautisen hoidon henkilöstömitoituksen nosto edellyttää kahden vuoden aikana noin 5 000 lisätyöntekijän rekrytoimista hoito- ja hoivatyöhön.

Rokotuskattavuus nousee kevään aikana iäkkäässä väestössä. Terveyttä edistäviä iäkkäiden ryhmäpalveluja on epidemian vuoksi ajettu alas. Ryhmätoimintojen alasajo vaikuttaa myös mielenterveyteen ja erityisesti iäkkäiden yksinäisyys lisääntyy. Keskeistä on niiden nopea käynnistäminen epidemiatilanteen parantuessa. Mikäli vielä hyväkuntoisten iäkkäiden toimintakyvyn ylläpidossa on epidemia-aikana epäonnistuttu, on mahdollista, että vanhuspalvelut eivät pysty vastaamaan kasvavaan palvelutarpeeseen tulevana vuosina. Kokonaisuutena epidemiatilanne on johtanut palveluvajeeseen ja on monin eri tavoin heikentänyt ikääntyneen väestönosan tilannetta tai lisännyt riskejä tilanteen pahenemiseen liittyen mm. mielenterveyteen, päihteiden käyttöön, yksinäisyyteen, muistisairauksiin ja toimintakykyyn. Monen ikääntyneen tilanne on vaarassa heiketä, mikä johtaisi raskaampien ja kalliimpien palveluiden tarpeen lisääntymiseen. Kehityskulkua on syytä seurata tarkasti, jotta voidaan paremmin arvioida, miten laajasti mainitut riskit näyttäisivät realisoituvan.

Päihdepalvelut: kasvavia asiakasryhmiä päihdepalveluissa ovat olleet nuoret, nuoret aikuiset ja maahanmuuttajataustaiset henkilöt. Palveluiden ulkopuolelle jäävinä asiakasryhminä mainittiin useimmiten asunnottomat sekä päiväkeskuksien sulkeutumisen myötä kadonneet asiakkaat. Kokonaiskuvana on palvelujen asiakaskunnan tilanteen vaikeutuminen ja huonokuntoisuuden lisääntyminen, mikä lisää tulevaa hoidon ja sosiaalipalvelujen tarvetta.

Lapset, nuoret ja perheet: epidemialla on pitkäaikaisia vaikutuksia. Tutkimusten mukaan lapsuuden ja nuoruuden haitalliset kokemukset voivat näkyä terveydessä vielä pitkään tapahtuman jälkeen. On nähtävissä, että pandemia on aiheuttanut haitallisia kokemuksia ainakin osalle lapsia ja nuoria, minkä vuoksi syksyllä 2021 on runsas tarve lapsiperheiden tuelle, oppilas- ja opiskeluhuoltopalveluille sekä lasten ja nuorten psykiatrisille palveluille. Myös lastensuojelun tarpeet ovat lisääntyneet epidemian vuoksi.

Tässä jaksossa esitettyjä yleisiä kuvauksia havainnollistavat syksyllä 2020 tehdyn THL:n kyselyn tulokset. Neuvolahenkilöstöstä 59–90 % arvioi, että perheiden taloudelliset vaikeudet, yksinäisyys ja turvattomuus, vanhemmuuden haasteet ja parisuhde- sekä mielenterveysongelmat olivat kasvaneet huomattavasti edellisvuoteen verrattuna. Lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa toimivista 44–65 % arvioi perheiden taloudellisten vaikeuksien, mielenterveysongelmien, vanhemmuuden haasteiden, lasten ja nuorten pahoinvoinnin sekä yksinäisyyden ja turvattomuuden lisääntyneen merkittävästi syksyyn 2019 verrattuna. Syksyllä 2021 tilanne on tuskin tätä parempi, kun epidemiatilanne jatkuu vielä alkuvuoden 2021.¹⁰

10 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-579-7>

Varhaiskasvatus, koulut ja oppilaitokset: varhaiskasvatuksessa ja esi- ja perusopetuksessa voidaan aloittaa vaikuttamaan koronaepidemian aiheuttamaan oppimis- ja hyvinvointivajeeseen ja lisääntyneen tuen tarpeeseen. Korjaavien palveluiden tarve on korkeampaa kuin ennen koronakriisiä. Osa lapsista ja nuorista tarvitsee tukea aiempaa enemmän ja ongelmat ovat aiempaa vaikeampia. Erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten tilanne on vaikeutunut. Kuukausien katko lapselle tärkeiden tukipalvelujen osalta on voinut aiheuttaa osalle lapsista pitkäaikaisia negatiivisia vaikutuksia kehitykseen, oppimiseen ja hyvinvointiin.

Lähiopetuksen puuttumisella arvioidaan olleen suurimmat vaikutukset yhdenvertaisuuden toteutumiseen erityisesti tukea tarvitsevien ja kielivähemmistöihin kuuluvien oppilaiden keskuudessa. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki on pitkään toteutunut normaalitilannetta heikommin ja opiskelijoiden oppimistulokset ovat heikentyneet koronavirusepidemian aikana. Erityisesti heikomman sosioekonomisen taustan oppilaat ja opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksia tai elämänhallinnan haasteita ovat muita heikommassa asemassa.

Toisen asteen oppilaitosten lähiopetukseen siirtyminen helpottaa nuorten henkistä kuormitusta ja opiskeluissa pärjäämistä. Opintojen keskeyttämisprosentti pienenee kohti epidemiaa edeltäviä lukuja. Myös nuorten mahdollisuudet työllistyä helpottuvat rajoitustoi-
mien purkamisen myötä ja talouden elpyessä, mutta riittävää huomiota tulee kiinnittää nuoriin joiden opinnot ovat päättymässä. Jatko-opintoihin hakeminen tulee mahdollisesti vähenemään ja nuorten syrjäytymisen riski lisääntymään.

Viivästyneiden opintojen suman purkaminen ammatillisessa koulutuksessa vaikuttaa koulutuksen järjestäjien toimintaan, kun siirrettyjä opintoja pystytään taas järjestämään.

Tilanteen normalisoituessa korkeakouluissa lähiopetukseen paluu, opiskelijapalvelut ja opiskelijoiden hyvinvointia tukevat palvelut alkavat vähitellen korjaamaan syntyneitä oppimis- ja hyvinvointivajeita. Tukipalvelujen kysyntä on ainakin aluksi aiempaa korkeammalla tasolla. Talouden normalisoituessa valmistuneiden kiinnittyminen työmarkkinoille helpottuu, joskin todennäköisesti korona-aikaan valmistuneilla vaikeudet heijastuvat pidemmälle aikavälille. Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen kansainvälisen yhteistyön opiskeli- ja henkilöstöliikkuvuus alkaa vähitellen palautua kohti normaalitasoa.

Pitkään jatkunut koronaepidemia on vaikuttanut lasten ja nuorten hyvinvointiin myös harrastuksia ja vapaa-aikaa koskevien rajoitusten kautta. Lasten ja nuorten mahdollisuudet ylläpitää sosiaalisia suhteita ovat hankaloituneet, harrastaminen muuttunut tai keskeytynyt ja lapsen oikeus osallistua kulttuurielämään, taiteisiin ja urheiluun on kaventunut merkittävästi. Lasten ja nuorten liikkuminen on vähentynyt koronatilanteen aikana merkittävästi. Tällä on lapsille ja nuorille merkittäviä fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia vaikutuksia. Skenaariorissa nämä rajoitteet poistuvat ja on tärkeää seurata tilanteen kehittymistä: palautuuko esimerkiksi harrastaminen ja liikunta aiemmalle tasolle?

4.2 Skenaario 2: Epidemia saadaan hallintaan Suomessa kesään mennessä, hallinta maailmalla pitkittyy vuoteen 2022

Epidemiologinen näkymä

Tässä skenaariossa epidemia on saatu hallintaan Suomessa syyskauden alkaessa. Suomen osalta tilanne vastaa skenaariossa 1 kuvattua. Suomi siirtyy lähes normaaliin elämään Suomessa kesä- heinäkuun aikana, eikä epidemiatilanne enää merkittävästi heikkene tämän jälkeen.

Sen sijaan mutta maailmalla pandemiatilanne on vielä syyskaudella vaikea. Maiden välillä on eroja, joihin vaikuttavat erityisesti rokottamisen tilanne. Euroalue ja Yhdysvallat toipuvat häiriöstä verrattain nopeasti hyvän rokotekattavuuden ansiosta. Kehittyvien talouksien osalta vaikeudet kuitenkin ovat vakavampia ja taloudet kärsivät pitkittyneestä epidemiatilanteesta vielä vuoden 2022 aikana.

Suhdannekehitys, julkinen talous ja työllisyys

Skenaariossa Suomen ulkopuolella pandemiatilanne jatkuu syksyllä 2021 ja kotimainen kehitys normalisoituu skenaarion 1 mukaisesti. Globaali epidemiatilanne hidastaa suurimpien talousalueiden elpymistä.

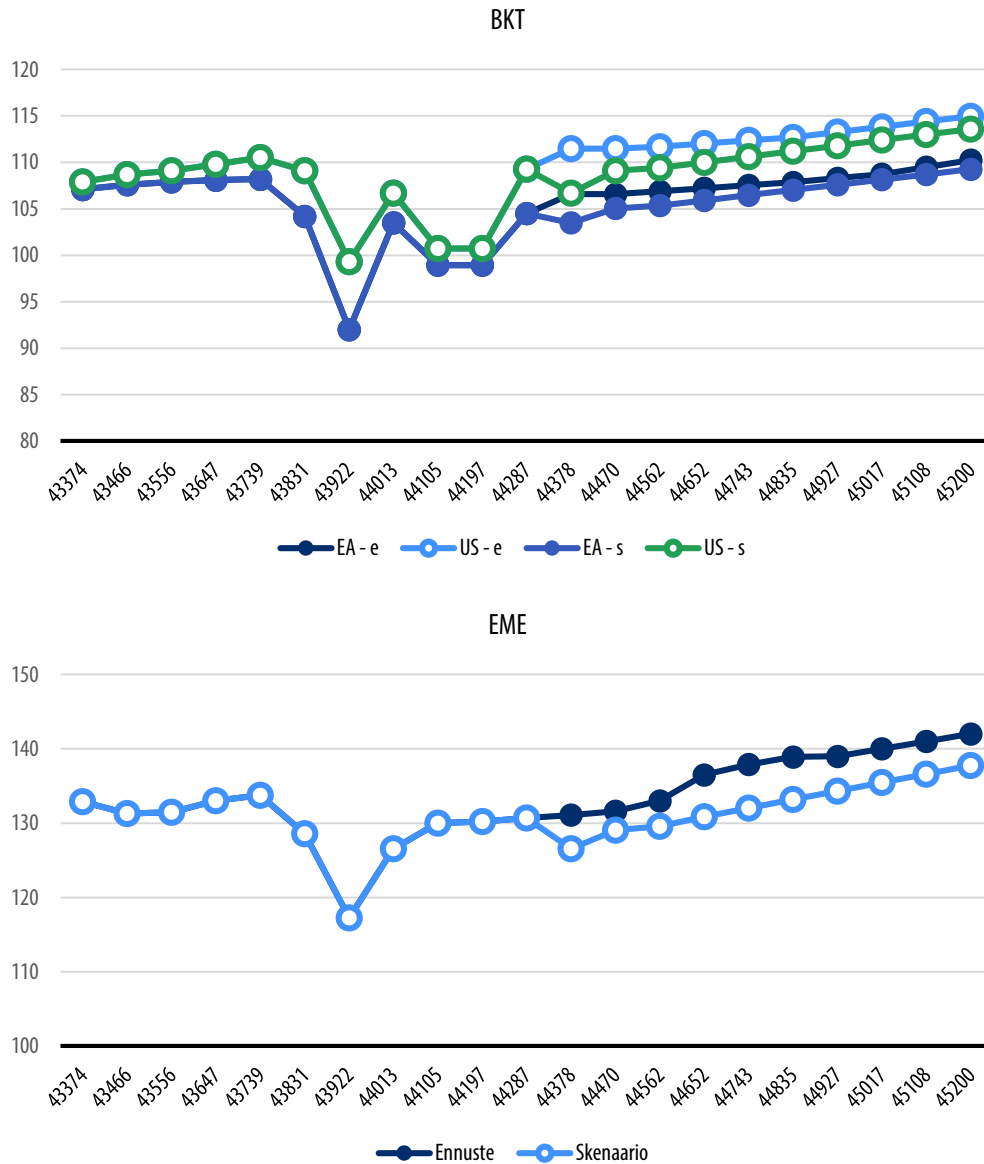
Taulukko 4. Skenaario 2: globaali epidemian pitkittyminen

	Ennuste joulukuu 2020					Skenaario					Suomen vientikysyntä	
	BKT:n q-o-q kasvut		Tuonnin q-o-q kasvut			BKT:n q-o-q kasvut		Tuonnin q-o-q kasvut			q-o-q	
	Euroalue	USA	Euroalue	USA	EME	Euroalue	USA	Euroalue	EME		Ennuste	Skenaario
2020	-7,7	-5,1	-8	-5,3	-5,1	-7,7	-5,1	-8	-5,3	-5,1	-6,7	-6,7
2021	4,5	4,1	7,1	6,5	4,2	3,3	2,4	4,8	5,2	2,8	6,1	4,2
2022	3,1	3,7	3,6	4,1	4,3	3,1	3,6	3,6	4,1	1,8	3,9	3,1
2023	1,7	1,7	3,6	3,0	2,9	2,1	2,2	4,3	3,5	3,5	3,3	4,0
Poikkeama ennusteesta %-yks.												
2021						-1,2	-1,7	-2,4	-1,3	-1,4		-1,9
2022						0,0	0,0	0,0	0,0	-2,6		-0,8
2023						0,4	0,5	0,7	0,5	0,6		0,6

Suomen talouskasvua skenaariossa heikentää vientikysynnän supistuminen, joka arvioidaan kauppakumppaneiden tuonnin kehityksen avulla. Laskelmassa oletetaan, että BKT ja tuonti putoavat Euroalueella ja Yhdysvalloissa vuoden 2021 kolmannella neljänneksellä edellisen vuoden vastaavan ajankohdan tasolle. Lisäksi oletetaan, että vuoden 2023 lopussa Euroalueen ja Yhdysvaltojen BKT jää noin prosentin perusuran alapuolelle, kun haasteet epidemian hallinnassa vähentävät luottamusta tulevaan ja talouden alavireisyys heikentää yritysten toimintamahdollisuuksia. Vuoden 2023 kuluessa talouskasvu kuitenkin palaa normaaliksi.

Kehittyvien talouksien osalta tehdään oletuksia vain tuonnille. Oletuksella kuvataan tilannetta, jossa osittaisia sulkutoimia on edelleen voimassa, mutta niihin on osin sopeuduttu. Kehittyvissä talouksissa pandemian vaikutukset näkyvät pidempään, muun muassa rokotusten hitaamman leviämisen vuoksi.

Kuvio 4. BKT ja EME

Tämän skenaarion talousvaikutukset Suomeen tulevat vientikysynnän heikkenemisen kautta. Tuonti alenee vähemmän kuin vienti, sillä osa tuonnista menee suoraan kuluttajille.

Negatiivinen kysyntäshokki heikentää vientiyritysten ja kotimaisen tuotannon näkymiä, minkä seurauksena nimellispalkat alenevat jonkin verran huolimatta siitä oletuksesta, etteivät palkat sopeudu saman tien taloudessa tapahtuviin muutoksiin. Kulutushinnat alenevat hieman vähemmän kuin palkat, joten negatiivinen reaali-palkkakehitys painaa yksityistä kulutusta alaspäin. **Yritysten heikentyneet tuotto-odotukset johtavat siihen, että avoimia työpaikkoja avataan aiempaa vähemmän ja työttömyys lisääntyy.** Yksityisen kulutuksen laskiessa sekä työllisyyden ja nimellisten ansioiden supistuessa valtion verotulot alenevat veropohjien alenemisen myötä ja julkinen velka suhteessa bruttokansantuotteeseen kasvaa.

Vientikysynnän vähenemisen seurauksena Suomen bruttokansantuote kasvaa ennustettua hitaammin vuonna 2021, mutta kiihtyy sen jälkeen takaisin joulukuun ennusteen uralle. Työttömyys lähtee laskuun ja työllisyys paranee. Työttömien työnhakijoiden ja pitkäaikaistyöttömien kannalta tämän skenaarion ero perusuraan on pieni. Vienti alkaa kasvaa, eikä tuontikaan enää juuri vähene, kun yksityinen kulutus alkaa palata takaisin ennusteen mukaiselle perusuralle.

Taulukko 5. Maailmantalouden hidastumisen vaikutukset Suomeen

	Ennuste					Skenaario, KV sokki				
	BKT	Vienti	Yks. kul.	Työll. aste	Tyött. aste	BKT	Vienti	Yks. kul.	Työll. aste	Tyött. aste
2019	1,1	7,7	0,8	72,5	6,7	1,1	7,7	0,8	72,5	6,7
2020	-3,3	-10,4	-3,9	71,5	7,8	-3,3	-10,4	-3,9	71,5	7,8
2021	2,5	5,0	3,8	71,5	8,0	2,1	3,0	3,6	71,2	8,2
2022	2,0	4,5	2,5	72,3	7,6	2,2	3,8	2,5	72,1	7,7
2023	1,4	2,2	1,8	72,8	7,2	1,7	3,0	2,0	72,8	7,1
						Ero %-yksikköä				
						-0,4	-2,0	-0,2	-0,3	0,2
						0,2	-0,7	0,1	-0,2	0,1
						0,4	0,8	0,2	0,1	-0,1

Taulukko 6. Julkisen talouden vaikutukset pandemian pitkittyessä maailmalla

% BKT:sta	Jäämä		Velka	
	Perusura	Skenaario 2	Perusura	Skenaario 2
2019	-1,0	-1,0	59,3	-1,0
2020	-6,1	-6,1	69,0	-6,1
2021	-5,2	-5,4	71,4	71,8
2022	-3,3	-3,4	72,5	72,9
2023	-2,6	-2,6	73,6	73,8

Talousskasvun hidastuminen ja työttömyyden lisääntymien heikentää julkisen talouden asemaa entisestään. Alijäämät palautuvat laskelman lopulla, mutta velkataso jää hivenen korkeammalle tasolle.

Arvioita vaikutuksista toimialoihin

Suomen **teollisuus** on voimakkaasti yhteydessä kansainvälisiin markkinoihin ja tuotantoketjuihin. Kansainvälisen kysynnän vähäisyyden vuoksi yritysten tilanne jatkuu heikkona ja vaarana on, että pitkittynyt tilanne johtaa konkursseihin. Kansainvälisten tuotantoketjujen vuoksi ulkomaisten raaka-ainetoimittajien, alihankkijoiden ja asiakkaiden vaikeudet siirtyvät ketjussa yli rajojen, mikä huomattiin jo keväällä 2020.

Teollisuusyritysten tuotteiden kysyntä perustuu kuluttajien ostopäätöksiin. Siksi pandemian pitkittymisen vuoksi heikentyvä kuluttajien ostovoima, kulutustottumusten muutokset tai pandemian leviämisen estämiseksi asetetut kulutuksen rajoitukset, johtavat lopulta teollisuuden investointituotteiden (koneet, laitteet) kysynnän muutoksiin. Esimerkiksi Yhdysvalloista lähtevien risteilyjen seisokin jatkuminen uhkaa vakavasti Suomessa loistoristeilijöitä rakentavan ekosysteemin toimintaa.

Palvelualoilla konkurssit lisääntyvät. Epävarmuus tulevaisuudesta vaikuttaa sekä kuluttajien epävarman käytöksen kautta, nopeiden muutosten tuomien lisäkustannusten kautta, että myöhemmin yritysten rohkeuteen käynnistää liiketoimintaa uudelleen. Luovien palvelujen käyttökin supistuu, kun kauppa ja teollisuus eivät vedä. Nämä ovat tyypillisesti sellaisia kustannuksia, joista yritykset ensimmäisenä tinkivät talouden kiristytessä.

Globaalisti heikko koronatilanne sekä käytössä olevat matkustuslinjaukset ja -rajoitukset tekevät kansainvälisen **matkailukysynnän** palautumisesta esimerkiksi Suomelle merkittäviltä Aasian markkinoilta epävarmaa ja hidasta. Kotimaan matkailukysyntä kannattelee matkailuelinkeinoa pandemian kiihtyessä jälleen syksyllä 2021. Myös kuluttajien luottamuksen palautuminen vie aikaa. Matkailualalla konkurssien, lomautusten ja irtisanomisten määrät jatkavat kasvuaan, kunnes kansainvälinen matkailukysyntä saadaan käynnistettyä. Kansainvälinen matkailukysyntä palautuu pandemiaa edeltäneelle vuoden 2019 tasolle arviolta aikaisintaan vuonna 2023.

Edellä mainituista epävarmuuden tuomista ongelmista huolimatta esimerkiksi **tapahtumatuotanto** voi päästä hyvään käyntiin, jos rajoitusten purkua uskalletaan pitää pysyvänä. Sisällöntuotannon osalta Suomi on jo noussut tietoisuuteen turvallisen tuotannon osajana. Tämän mahdollisuuden hyödyntäminen kasvaa, jos epävarmuus muualla jatkuu. Epävarmuuden aikana digitaalisten sisältöjen kulutus kasvaa ja tehostuu, kun kuluttajat kuluttavat kotoa käsin.

Arvioita vaikutuksista terveys- ja sosiaalipalveluihin ja väestöön

Seuraavassa ei toisteta arvioita, joita on esitetty ensimmäisen skenaarion yhteydessä. Tämä johtuu siitä, että erityisesti palvelutarpeisiin ja väestön tilanteeseen vaikuttaa ennen kaikkea Suomen epidemiatilanne ja sen hallintatoimet. Alla on esitetty täydentäviä näkökulmia, jotka ovat relevantteja tämän skenaarion osalta suhteessa ensimmäiseen skenaarioon.

SOTE-palveluiden henkilöstön riittävyys: tilanne sosiaali- ja terveyspalveluissa pysyy pääosin samankaltaisena ensimmäisessä skenaariossa kuvattuun. Hoitovelan purkaminen jatkuu vuoden 2021 aikana jokseenkin nykyisellä hitaalla vauhdilla, mutta purkaminen nopeutuu erityisesti terveydenhuollon voimavarojen vapautuessa ”normaaliaikojen” tehtäviin.

Perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoido: tässä skenaariossa perusterveydenhuollon resursseista merkittäväkin osa voisi kohdentua suoraan COVID-19 -tehtäviin, ja erikoissairaanhoido joutuisi ylläpitämään COVID-19 –taudin hoitovalmiutta. Tämä vaikuttaisi hoitovelan kasvuun, tai ainakin ehkäisisi jo syntyneen hoitovelan lyhentämistä. Kuitenkin rokote kattavuuden kasvaessa myös globaalisti, tilanne kohenee kaikkialla ja suuri osa hoitovela pystyttäisiin hoitamaan, mutta viiveitä saattaisi esiintyä suhteessa edellisen skenaarion kohdalla esitettyyn arvioon.

Erikoissairaanhoidon hoitojonojen purkuun riittää kotimaista työvoimaa, mutta hoivatehtäviin on tavanomaista vaikeampaa rekrytoida työvoimaa ulkomailta, joten palveluvelkaa ei voida hoivapalveluissa purkaa. Työvoimavajeita syntyy pistemäisesti alueittain kuten koronan tartuntaryppäitäkin, ja ne kestävät 1-2 kuukautta. Erityisesti alueilla, joilla on maakunnan tasoinen sote-kuntayhtymä, resursseja voidaan siirtää joustavammin alueen eri osien välillä ja siten tasata henkilöstövajeita.

Vanhuspalvelut: maailmalla vaikeutuva epidemia saattaa vaikuttaa vanhuspalvelulain toimeenpanoon. Vanhuspalvelujen lisähenkilöstöä on ehdotettu palkattavaksi myös ulkomailta, mikä saattaa vaikeutua, jos työntekijöiden liikkuminen maiden välillä on vaikeaa. Tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa yksityiset vanhuspalvelujen tuottajat joutuisivat laskemaan asiakaspaikkojen määrää. THL:n Vanhuspalvelujen tila - seurannan mukaan vanhuspalvelujen rekrytointiongelmia raportoidaan laajasti. Keskeistä on pyrkiä kaikkiin keinoin vaikuttamaan vielä hyväkuntoisten kotona asuvien iäkkäiden toimintakyvyn ylläpitämiseen.

Lapset, nuoret ja perheet sekä koulut ja oppilaitokset: tässä skenaariossa Suomen taloustilanne on ensimmäistä skenaariota hieman vaikeampi, mikä vaikuttaa niiden perheiden tilanteeseen, joihin tämä tuo työttömyyttä tai muuta epävarmuutta. Talousongelmat, stressi ym. vaikuttavat parisuhteeseen ja perheen hyvinvointiin. Suomen paremmasta tilanteesta huolimatta pandemian henkinen uhka on läsnä ja vaikuttaa hyvinvointiin.

Varhaiskasvatuksen, opetuksen ja oppilaitosten näkökulmasta skenaario 2 muistuttaa skenaariota 1. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarve on korkeammalla tasolla kuin ennen kriisiä. Osa lapsista ja nuorista tarvitsee tukea aiempaa enemmän ja ongelmat ovat aiempaa vaikeampia. Erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten tilanne on vaikeutunut. Tarvitaan edelleen täydentäviä toimia oppimisvajeiden paikkaamiseksi sekä lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi.

Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen osalta skenaario 2 muistuttaa skenaariota 1, mutta kansainvälinen yhteistyö ei kuitenkaan palaa kohti normaalia johtuen epidemian hallinnan viivästymisestä Suomen rajojen ulkopuolella. Kansainvälinen opiskelija- ja henkilöstövaihto sekä ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden määrä pysyvät murto-osassa normaalitasoltaan matkustusrajoituksista johtuen. Tutkimuksen kansainvälinen yhteistyö ei palaudu kohti normaalia. Korkeakoulujen tutkimustoiminta on erittäin kansainvälistä, tutkimusta toteutetaan usein kansainvälisissä ryhmissä.

4.3 Skenaario 3: Epidemian hallintaan saaminen viivästyy sekä Suomessa että maailmalla

Epidemiologinen näkymä

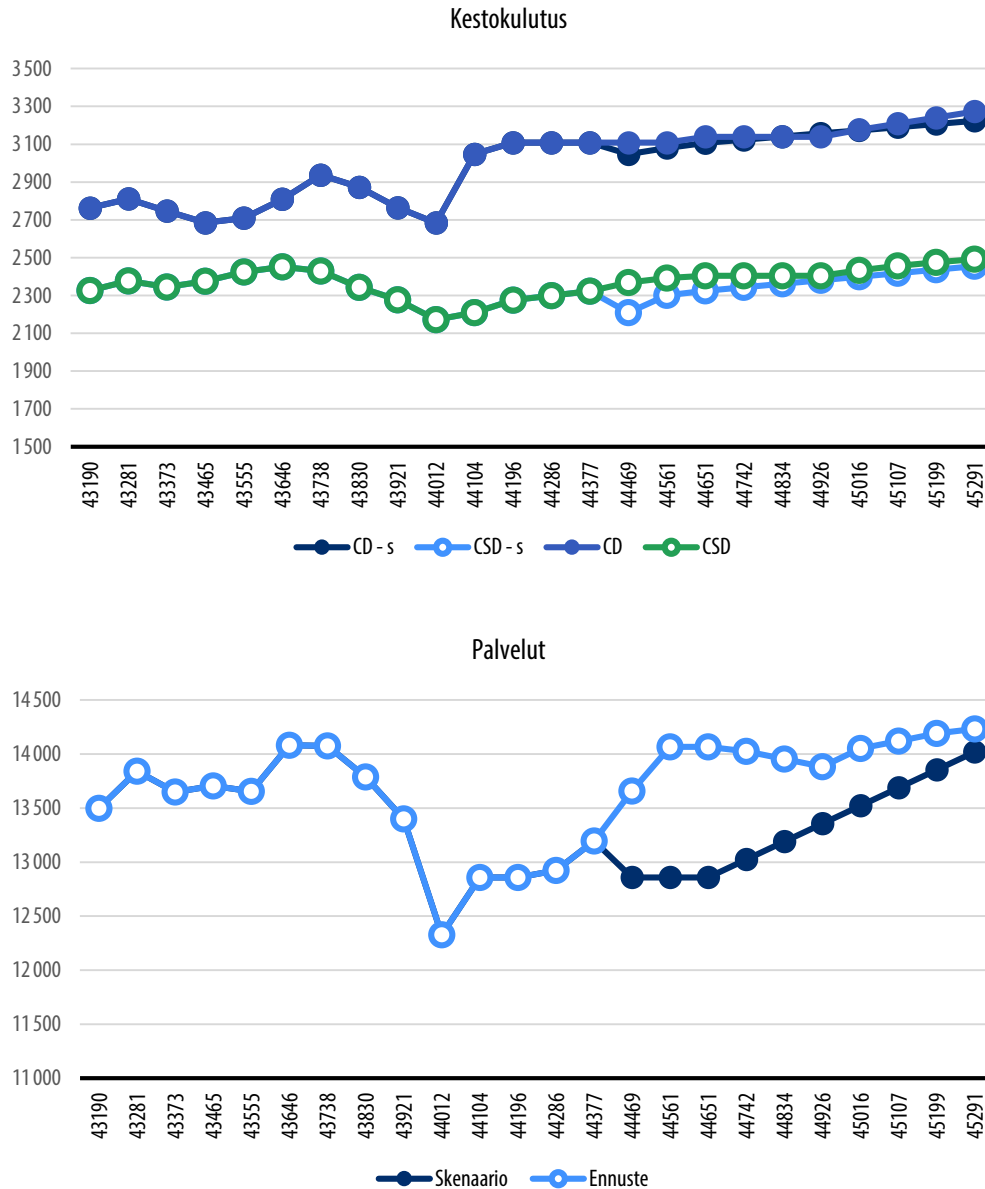
Tässä skenaariossa epidemian hallinta viivästyy syystä tai toisesta sekä Suomessa että maailmalla. Tämä voi toteutua monella eri tavalla, käytännössä aiemmin kuvattujen epidemiatilannetta koskevien epävarmuuksien kautta. Olennaisesti epidemiatilanne on tässä skenaariossa vielä vuoden 2021 lopulla haastava ja helpottaa vasta vuoden 2022 aikana. Käytännössä talouden elpyminen ja yhteiskunnan eheytyminen viivästyvät.

Mikäli kevään 2021 epidemiatilanne kehittyisi Suomessa erityisen kielteisesti, olisi sillä myös vaikutuksia, jotka muistuttavat tämän skenaarion tilannetta. Näin olisi myös siinä tapauksessa, jos syyskausi tämän jälkeen vastaisi skenaariossa 1 kuvattua.

Suhdannekehitys, julkinen talous ja työllisyys

Erona aiemmin esiteltyihin skenaarioihin oletetaan, että epidemian pitkittyminen Suomessa vaikuttaa myös suoraan yksityisen kulutuksen, erityisesti palveluiden kautta. Tässä skenaariossa vaikutukset teollisuudelle voivat muodostua pitkäaikaisiksi. Tuotannon uudelleen käynnistäminen todennäköisten konkurssien jälkeen vaatii suuria investointeja. Samoin laskelmassa oletetaan, että vaikea epidemiatilanne vuoden 2021 kolmannella neljänneksellä laskee kestokulutuksen tason viime vuoden kolmannen neljänneksen tasolle. Samoin käy palveluiden kulutuksen kanssa. Toipuminen ei ole täysimääräistä vuodenvaihteen 2021 ja 2022 ympärillä. Kulutuserien ei oleteta saavuttavan joulukuun ennusteen tasoa vuoden 2023 loppuun mennessä.

Kuvio 5. Kestokulutut ja palvelut

Yksityisen kulutuksen kasvu hidastuu selvästi vuonna 2021 ja jää edelleen joulukuun ennustetta hitaammaksi vuonna 2022. Vaikka elpymisen oletetaan olevan hitaampaa kuin ennusteessa, niin yksityisen kulutuksen kasvu kiihtyy ennustettua nopeammaksi vuonna 2023. Kulutuskysynnän kasvun hidastuessa hidastuu myös tarjonnan kasvu. Laskelman mukaan bkt:n kasvu jää 1,2 % vuosiksi 2021 ja 2022, kunnes vuonna 2023 kasvu kiihtyisi lähelle 2,5 %, ollen joulukuun ennustetta nopeampaa.

Taulukko 7. Yksityisen kulutuksen heikkenemisen vaikutus.

	Ennuste					Skenaario, Suomi, palveluiden kulutus palautuu hitaasti				
	BKT	Vienti	Yks. kul.	Työll. aste	Tyött. aste	BKT	Vienti	Yks. kul.	Työll. aste	Tyött. aste
2019	1,1	7,7	0,8	72,5	6,7	1,1	7,7	0,8	72,5	6,7
2020	-3,3	-10,4	-3,9	71,5	7,8	-3,3	-10,4	-3,9	71,5	7,8
2021	2,5	5,0	3,8	71,5	8,0	1,2	5,0	1,4	70,6	8,6
2022	2,0	4,5	2,5	72,3	7,6	1,2	4,5	1,2	70,9	8,5
2023	1,4	2,2	1,8	72,8	7,2	2,4	2,2	3,7	72,1	7,7
						Ero %-yksikköä				
						-1,3	0,0	-2,4	-0,9	0,6
						-0,7	0,0	-1,3	-1,4	1,0
						1,0	0,0	1,9	-0,7	0,5

BKT:n kasvun hidastumisella on vaikutusta työllisyyden kehitykselle. Työllisyys jatkaisi supistumistaan vuonna 2021 ja kääntyisi vaatimattomaan kasvuun vuonna 2022. Vuonna 2023 työllisyys paranisi merkittävästi, mutta työllisyysaste jäisi edelleen joulukuun ennustetta alhaisemmaksi.

Taulukko 8. Julkisen talouden vaikutukset yksityisen kulutuksen heikentyessä

% BKT:sta	Jäämä		Velka	
	Perusura	Skenaario 3	Perusura	Skenaario 3
2019	-1,0	-1,0	59,3	-1,0
2020	-6,1	-6,1	69,0	-6,1
2021	-5,2	-5,8	71,4	72,8
2022	-3,3	-4,2	72,5	75,0
2023	-2,6	-3,0	73,6	75,6

Yksityisen kulutuksen kasvun hidastumien seuraukset näkyvät merkittävästi **julkisen talouden** alijäämään lisääntymisenä. Julkisen talouden velka nousee skenaariossa selvästi perusuraa korkeammalle tasolle laskelman lopulla.

Pitkittyvän kotimaisen epidemian vaikutus yhdessä maailmantalouden vaikeuksien kanssa Suomen talouteen muodostuu merkittäväksi, mutta silti Suomen talouskasvu pysyisi positiivisena vuosina 2021–2023. Joulukuun ennusteeseen verrattuna kasvu olisi kuitenkin kumulatiivisesti lähes yhden prosenttiyksikön verran hitaampaa. Laskelman mukaan vuodelle 2021 ennustettu 2,5 % talouden toipuminen lykkääntyisi vuoteen 2023 saakka. Työttömyysaste nousisi lähes 9 prosenttiin ja jäisi ennustettua suuremmaksi myös vuonna 2023.

Työttömien työnhakijoiden määrä nousisi perusuraa suuremmaksi vuonna 2021 ja 2022. Tässäkin skenaariossa työttömien määrä laskisi vuonna 2023, mutta lasku olisi hitaampaa kuin perusurassa ja taso jäisi selvästi perusuraa korkeammaksi. Lomautetut ovat osa työttömiä työnhakijoita. Pandemian pitkittyessä ja konkurssien vuoksi lomautukset eivät enää puskuroisi työttömyyttä samalla tavoin kuin vuonna 2020, joten alkuvuosia suuremmalla osalla työttömistä ei olisi enää paluuta entiseen työpaikkaansa. Uusia työpaikkoja syntyy kuitenkin koko ajan heikosta talouskehityksestä huolimatta. Muilta aloilta töitä löytäneet saattavat myös jäädä uusiin tehtäviinsä. Mikäli siirtyminen on pois aloilta ja alueilta, joissa on muutenkin ollut haasteita luoda houkuttelevuutta työympäristöön

(kausiluonteisuuden, palkkatason, sijainnin vuoksi), voi palautumisen alkaessa kohtaanto-ongelma pahentua. Toisaalta kasvun alkaessa tilanne mahdollistaisi työvoiman nopean liikkuvuuden, jos muista edellytyksistä (mm. osaamisen uudistuminen, paikkariippumaton työ) olisi pystytty huolehtimaan, jolloin kohtaanto-ongelman vaikeutuminen vältettäisiin.

Laskelmassa kotimaisella kysynnällä on suurempia merkitys kuin maailmantalouden kautta välittyvällä sokilla. Tämä johtuu siitä, että Suomen BKT:sta suurin osa on kotimaista kysyntää.

Taulukko 9. Epidemian pitkittymisen vaikutukset

	Ennuste					Skenaario				
	BKT	Vienti	Yks. kul.	Työll. aste	Tyött. aste	BKT	Vienti	Yks. kul.	Työll. aste	Tyött. aste
2019	1,1	7,7	0,8	72,5	6,7	1,1	7,7	0,8	72,5	6,7
2020	-3,3	-10,4	-3,9	71,5	7,8	-3,3	-10,4	-3,9	71,5	7,8
2021	2,5	5,0	3,8	71,5	8,0	0,8	3,0	1,2	70,3	8,8
2022	2,0	4,5	2,5	72,3	7,6	1,4	3,8	1,2	70,7	8,6
2023	1,4	2,2	1,8	72,8	7,2	2,7	3,0	4,0	72,1	7,6
						Ero %-yksikköä				
						-1,7	-2,0	-2,6	-1,2	0,8
						-0,5	-0,7	-1,3	-1,5	1,1
						1,4	0,8	2,2	-0,7	0,4

Taulukko 10. Koko julkisen sektorin vaikutukset Suomi + muu maailma

% BKT:sta	Jäämä		Velka	
	Perusura	Skenaario 3	Perusura	Skenaario 3
2019	-1,0	-1,0	59,3	-1,0
2020	-6,1	-6,1	69,0	-6,1
2021	-5,2	-6,0	71,4	73,3
2022	-3,3	-4,4	72,5	75,6
2023	-2,6	-3,0	73,6	75,9

Arvioita vaikutuksista toimialoihin

Uhka kansainvälisiin markkinoihin ja tuotantoketjuihin linkittyvän vientiteollisuuden toiminnan jatkuvuudelle kasvaa. Ilman kansainvälistä kysyntää yritysten tilanne heikkenee edelleen. Kansainvälisten tuotantoketjujen vuoksi ulkomaisten raaka-ainetoimittajien, alihankkijoiden ja asiakkaiden vaikeudet siirtyvät ketjussa ylös- ja alaspäin yli aluerajojen, mikä huomattiin jo keväällä 2020, ja minkä riski pandemiatilanteen pitkittyessä kasvaa.

Pandemian pitkittyminen heikentää kuluttajien ostovoimaa ja voi muuttaa kulutustottumuksia pysyvästi. Muutokset vaikuttavat teollisuuden investointihyödykkeitä valmistaviin sekä osana kuluttajatuotteiden arvoketjua toimiviin yrityksiin. Yritysten mahdollisuudet investoida muutokseen ovat koronakriisin vuoksi heikentyneet.

Koronapandemian pitkittyminen Suomessa ja maailmalla laskee yksityistä **palveluiden** kulutusta ja johtaa konkursseihin. Matkailu- ja palvelualat, ml. elämystoiminta, voivat kärsiä tappioita kuluttajien vähentäessä kaikkea tartunnalle altistavaa toimintaa. Matkailupalveluiden kulutus on tyypillisesti myös toimintaa, josta yksityiset kuluttajat karsivat ensimmäisenä talouden kiristyessä. Vastaavasti yritykset karsivat luovien palveluiden käytöstä. Luovien palvelujen käyttö supistuu selkeästi tässä skenaariossa mutta palautuu takaisin vähitellen yritysten toipuessa. Pitkä laskusuhdanne toiminnassa laskee toimijoiden määrää, rapauttaa osaamisia ja siten hidastaa uutta kasvua.

Kotimaan **matkailukysyntä** kannattelee Suomen matkailuelinkeinoa pandemian pitkittyessä, kunhan uusia rajoitustoimia maan sisäisen liikkumisen rajoittamiseksi ei aseteta syksyllä 2021. Kotimaan matkailukysyntä ei kuitenkaan riitä paikkaamaan alalle olennaista puuttuvaa ulkomaista matkailukysyntää, jonka palautuminen on tässä skenaariossa

epävarmaa ja hidasta. Pandemiatilanteen pitkittyessä rajat ylittävän matkustamisen mahdollistavien käytäntöjen (mm. koronatestitodistusten yhdenmukaiset kansainväliset käytännöt, rokote kattavuus) laatimisen viivästyminen voi aiheuttaa sen, ettei Suomi olisi valmis, kun matkailumarkkinat avautuvat. Tällöin Suomi jäisi käynnistyvien markkinoiden ulkopuolelle.

Luovien alojen osalta digitaalisten sisältöjen kulutus ja näin tekijänoikeustulot oletettavasti kasvavat. Siirtyminen uusiin jakelumalleihin ja alustoihin vauhdittuu, mutta lähinnä isojen kansainvälisten toimijoiden eduksi (Netflix, Amazon jne.).

Arvioita vaikutuksista terveys- ja sosiaalipalveluihin ja väestöön

Palvelutarve: epidemian ja rajoitustoimien pitkittyminen kasvattavat mielenterveysongelmien ja psykiatristen ongelmien hoidon ja kuntoutuksen tarpeita. Pitkittyessään nämä tilanteet lisäävät osaltaan ennen aikaisia eläkkeelle siirtymisiä. Hoitovelkaa karttuu myös ei-kiireellisissä hoidoissa, mutta velkataakkaa ei pystytä lyhentämään, vaan taakka kasvaa. Esimerkiksi toimintakykyä tukevien ja ylläpitävien toimenpiteiden vaje heikentää jo melko nopeasti suuren väestöosan arjen toimintakykyä, mikä lisää pitkällä aikavälillä esimerkiksi hoivapalvelujen tarvetta. Samoin haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden pitkittyvä sosiaalinen eristäminen huonontaa vajaakuntoisten toimintakykyä nopeammin kuin normaalitilanteessa synnyttäen normaalia enemmän raskaiden (mm. ympärivuorokautisten) hoito- ja hoivapalvelujen tarvetta ja kysyntää.

Väestön pelko hakeutua palveluihin tartunnan vuoksi voi jäädä pysyvämmäksi. Kaikkein heikoimmin pärjäävät jäävät neljän seinän sisään. Tarvitaan lisää etsiviä ja liikkuvia palveluja, joita ei pystytä toteuttamaan etänä.

Pitkittyessään epidemia kuormittaa **väestöä** henkisesti. Henkinen kuorma pandemian jatkumisesta aiheuttaa lisääntyviä mielenterveysongelmia.

SOTE-palveluiden henkilöstön riittävyys: epidemian pitkittyessä henkilöstöresurssi si-
toutuu vuotta 2021 pidemmäksi aikaa epidemian torjuntastrategian mukaisiin tehtäviin. Henkilöstön saatavuutta rajoittaa henkilökunnan saamat tartunnat ja karanteenit. Henkilöstövajeen täyttämiseen ei ole saatavissa helpotusta ulkomaan rekrytoinneista. Resursseja joudutaan ottamaan koulu- ja opiskelijaterveydenhuollosta, mutta yhä enenevästi myös yksityisen sektorin palvelutuotannosta, kuten työterveydenhuollosta. Taustalla on myös hoivapalvelujen henkilöstön saatavuuden vaikeutuminen muutaman vuoden kuluessa mm. eläköitymisten ja henkilöstömitoitusta koskevan lainsäädännön vuoksi.

Perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoido: tässä skenaariossa merkittävä osa **terveydenhuollon** resursseista on vuoden 2021 jälkipuoliskolla kohdennettu COVID-19 -tehtäviin. Tällöin hoitovelkaa kertyy erityisesti joidenkin potilasryhmien hoidoissa ja ennaltaehkäisevissä palveluissa. Maan sisäiset erot voivat myös vahvasti lisääntyä etenkin vajeina alueilla, missä työvoimareserviä ja yksityisiä ostopalveluita ei ole saatavilla.

Tässä skenaariossa suuri osa terveydenhuollon hoitovelasta siirtyy maksettavaksi vuoden 2023 jälkeiseen aikaan. Palveluvelan pitkäaikaisvaikutukset eliniän odotteeseen ja esim. syöpäkuolleisuuteen voivat tulla esille.

Iäkkäiden henkistä kuormittumista vähentää kuitenkin rokotusten kattavuuden kasvu, mikä mahdollistaa aiempaa paremmin läheisten tapaamisen. THL arvioi, että iäkkäiden henkinen jaksaminen paranee rokotusten myötä aiempaan verrattuna.

Lapset, nuoret ja perheet: lasten ja nuorten perus- ja erityistason mielenterveyspalveluiden tarve kasvaa. Päihteiden käyttö lisääntyy, mikä näkyy lisääntyvänä perheväkivaltana ja perheiden pahoinvointina. Tämä kuormittaa erityisesti päihde- ja sosiaalipalveluja sekä lastensuojelua. Perheiden taloudellinen eriarvoisuus tulee lisääntymään. Pitkittynyt julkisten tilojen sulkua vaikuttaa enemmän niihin nuoriin, jotka ovat heikommassa sosiaalisessa ja taloudellisessa tilanteessa. Tämä eriarvoistaa nuoria entisestään.

Eriarvoisuus kasvaa perheissä, kun samanlaisia mahdollisuuksia etäpalvelujen käyttöön ei ole. Myös tuen tarpeen tunnistaminen etäpalveluiden aikana vaikeutuu, jolloin tilanteet kriisiytyvät helpommin.

Varhaiskasvatus, koulut ja oppilaitokset: poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden aikana perusopetusta voidaan järjestää esimerkiksi etäyhteyksiä hyödyntäen tai osittain lähiopetusta ja etäopetusta vaihdellen. Koronaepidemiolla voidaan arvioida olevan kielteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvoinnille, terveydelle ja oppimiselle pitkällä aikavälillä.

Pitkäkestoinen etäopetus lisää koronan kielteisiä vaikutuksia lapsilla ja nuorilla. Oppimisvaje ja yksinäisten ja ahdistuneisuutta kokevien lasten ja nuorten määrä tulee kasvamaan. Tuen tarvetta on merkittävässä määrin myös sellaisilla oppilailla, joilla ei yleensä ole koulunkäyntiin liittyviä ongelmia. Erityisiä tarpeita syntyy todennäköisesti heikon sosioekonominen taustan lapsille ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien oppilaiden kohdalla. Lasten, nuorten ja perheiden tuen tarve lisääntyy, ja tarve erityispalveluille voi kasvaa. Erityisessä riskissä ovat lapset, joiden vanhemmilla on mielenterveys- ja päihdeongelmia, joiden perheissä on väkivaltaa tai joilla itsellä on mielenterveyteen tai kehitykseen liittyviä pulmia. Monet lapsiin ja nuoriin kohdistuvat negatiiviset vaikutukset välittyvät perheitä kohtaavien taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien kautta.

Varhaiskasvatuksen pedagogiikka ja suunnitelmallisuus kehittyivät jossain määrin korona-aikana, ja lapsen yksilöllinen huomiointi mahdollistuu paremmin. Digialustoja voidaan hyödyntää enemmän yhteydenpidossa huoltajien kanssa, ja monialaista yhteistyötä kehitetään uudelleenlaiseksi etäyhteyksiä hyödyntäväksi toiminnaksi.

Laajamittainen etäopetus lukio- ja ammatillisessa koulutuksessa lisää osalla opiskelijoita riskiä opintojen keskeytymiseen. Pitkittynyt etäopetus vaikeuttaa erityisesti paljon ohjausta tarvitsevien opiskelijoiden, kuten maahanmuuttajien ja erityistä tukea saavien opiskelijoiden opintoja. Opintojen etenemisen hidastuminen viivästyttää siirtymistä jatko-opintoihin ja työelämään. Erityisesti opiskelijat, joilla on oppimisvaikeuksia tai elämänhallinnan haasteita ovat muita heikommassa asemassa tilanteessa.

Pitkittyvä tilanne pahentaa puutteita oppimisessa sekä heikentää merkittävästi laajojen opiskelijajoukkojen mutta myös henkilöstön hyvinvointia. Korkeakoulut joutuvat skenaariorajakson alussa edelleen toteuttamaan huomattavan osan opetuksesta etäopetuksena, mikä haittaa tiettyjen alojen harjoittelujen kuten opetusharjoittelujen täysimääräistä toteutumista, läsnäoloa edellyttävien opintojen kuten laboratorio-opintojen toteuttamista ja tämä aiheuttaa viivästyksiä valmistumisiin. Epidemian vuoksi heikko taloustilanne hidastaa valmistuneiden siirtymistä työmarkkinoille. Tilanteen pitkittymisellä tai rajoitusten tiukentumisella edelleen on heikentävää vaikutusta korkeakoulujen mahdollisuuksiin toteuttaa yhteistyötä ulkopuolisten tahojen kuten yritysten kanssa niin kotimaassa kuin kansainvälisesti. Kansainvälinen opiskelija- ja henkilöstövaihto on murto-osa normaalista ja ulkomaisista opiskelijoista juontuvat tulot jäävät saamatta. Valintakokeita joudutaan toteuttamaan suurelta osin etäjärjestelyin.

Lapsiin ja nuoriin kriisin vaikutukset ovat merkittäviä ja pitkäkestoisia. Kaikkein heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten tilanne vaikeutuu eniten, eikä oppimisen ja koulunkäynnin tuen ja oppilashuollon palveluiden saatavuus toteudu riittävästi. Kriisin moniulotteisista vaikutuksista johtuen myös mielenterveyspalveluiden saatavuuden ja jatkuvuuden merkitys korostuu.

Lasten ja nuorten jaksaminen heikkenee sekä yksinäisyys ja eristäytyneisyys lisääntyvät harrastusten ja vapaa-aikaa koskevien rajoitusten jatkumisen myötä. Lapsilta ja nuorilta puuttuu koulutyön ja opiskelun vastapaino: sosiaalinen toiminta, harrastukset sekä kulttuuri- ja urheiluelämään osallistuminen. Koronaviruksen aiheuttamien rajoitustoimien johdosta lasten ja nuorten ohjatun ja omatoimisen liikunnan harrastaminen jää edelleen aiempaa vähemmälle ja monilla jopa päättyy kokonaan. Tällä on lapsille ja nuorille merkittäviä fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia vaikutuksia. Epidemiatilanteen helpottaminen skenaarion mukaisesti vuonna 2022 helpottaa tilannetta, mutta pitkäkestoiset vaikutukset ovat mahdollisia.

Ilman merkittäviä ja vaikuttavia julkisen vallan toimia koronakriisin pitkittyminen lisää entisestään eriarvoisuutta. Palvelujärjestelmän resurssien kohdentuminen pandemiaan liittyvien tehtävien hoitoon lisää haastavimmassa asemassa olevien tuen puutetta ja sairauksien hoitoon tulee kasvavaa viivettä, mikäli asiaan ei kehitetä korvaavia toimia. Nopeasti tarvittavia toimia ovat muun muassa toimeentulovaikkeuksiin joutuneiden perheiden tukeminen, oppilas- ja opiskelijahuollon ja oppimisen tuen vahvistaminen sekä lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden ja perheiden sosiaalisen tuen vahvistaminen. Lisäksi hoito- ja palveluvelan kasvu tulee aiheuttamaan sairauksien hoidon pitkittymistä ja terveysongelmien kumuloitumista tietyille väestöosille.

5 Katsaus vuosiin 2024–2026

Tässä luvussa arvioidaan näkymiä vuosikymmenen puoliväliin epidemiologian, talouden ja sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä väestön osalta. Yhteenvetona voi todeta, että epidemia ei olennaisesti muuta keskeisiä kysymyksiä. Sen sijaan se voimistaa monia olemassa olevia asetelmia.

5.1 Epidemiologinen näkymä

COVID-19 on vielä tällä hetkellä virus, jonka toimintaa ei täysin tunneta. Tämän vuoksi globaalin pandemian etenemisestä pidemmällä aikajänteellä ei ole luotettavia tai varmoja ennusteita. Oletuksia joudutaan tekemään muun muassa tekemällä rinnastuksia muihin kausivaihtelua noudattaviin hengitystieviruksiin.

Tämänkaltaiseen arvioon nojaten voidaan olettaa, että ensimmäisen parin epidemiavuoden jälkeen koronavirus ei enää aiheuta sellaista sairastavuutta tai kuolleisuutta kuin pandemian ensimmäisenä vuonna. Viruksesta tulee luultavasti viides kausivaihtelua noudattava ihmisen koronavirus. Se sairastettaneen pääasiassa lapsena, jolloin sairastaminen aikuisena uudemman kerran tapahtuisi lievänä osittaisen immuunivasteen johdosta. Suurimmalla osalla tartunnan saaneita esiintyisi tällöin joko oireeton infektio tai melko lievä nuhakuume.

Mutta on myös mahdollista, että infektio aiheuttaisi jatkossakin merkittävässä määrin myös vakavia sairastumisia. Rokotteiden käyttöönotto ei tarkoita, että pandemia olisi pysyvästi voitettu. Muuntuneet viruskannat voivat aiheuttaa haasteita vähentämällä rokotteiden tehokkuutta. Rokotteiden tuottaman immuniteetin kesto ei ole tiedossa ja on varauduttava siihen, että tarvitaan uusia rokotuskierroksia.

Lancet on julkaissut 16.2.2021 artikkelin, jossa kerrotaan kansainvälisen asiantuntijatiimin skenaariotyöstä, jonka on määrä valmistua syksyllä 2021. Optimistisessa skenaariossa ensimmäisen polven rokotteet tehoavat kiertäviin viruksiin, mukaan lukien nykyiset ja uuden muunnokset, ja maat estävät tehokkaasti viruksen leviämisen. Toisessa ääripäässä,

pessimistisen skenaarion mukaan, uusien muuntuneiden, rokotteille vastustuskykyisten virusten ilmaantuminen jatkuu, mihin rikkaat maat voivat reagoida nopeasti päivitettyillä rokotteilla samalla kun muut maat kamppailevat toistuvia epidemia-aaltoja vastaan rokotteilla, jotka eivät ole riittävän tehokkaita. Myös rikkaissa maissa esiintyy todennäköisesti tapausryppäitä.

Epidemiologiseen kehitykseen erityisesti pidemmällä aikavälillä sisältyy paljon epävarmuustekijöitä kuten esim. epätietoisuus immuniteetin säilymisestä ja uusien varianttien vaikutuksista. Todellisen kehityksen tiedämme vasta useamman vuoden kuluttua, ja työtä tilanteen seuraamiseksi, rokotteiden parantamiseksi ja myös mahdollisen lääkehoidon kehittämiseksi on jatkettava useita vuosia.

Tästä pandemiasta on tarpeen sekä Suomessa että kansainvälisesti ottaa opiksi, jotta seuraavan saapuessa olisimme varautuneempia. Olisi aivan välttämätöntä löytää uusia epidemian varhaisen toteamisen, tartuntojen leviämisen ehkäisemisen ja torjunnan keinoja ja työkaluja, joilla voitaisiin välttää nyt käytetyt laajat yhteiskunnan perustoimintojen kategoriset sulut ja kansainvälisen liikkumisen halvaantuminen.

Pandemia on myös paljastanut terveysjärjestelmien haavoittuvuuden nopeasti leviävän kulkutaudin uhatessa. Juuri missään ei oltu varauduttu nyt koettuun nopeaan osasto- ja tehohoitoa vaativien potilaiden määrän kasvuun. Tässäkin tarvitaan uusia ajatuksia ja keinoja siitä, miten vastaavaan tilanteeseen voitaisiin tulevaisuudessa varautua yhteistyössä paremmin.

Valtioneuvoston selvityksessä COVID-19 kriisijohtamisen kokemuksista kartoitettiin koronakriisin aikana toteutettua kriisijohtamista ja valmiuslain käyttöönoton kokemuksia 2020 ensimmäisellä puoliskolla. Selvityksen päähavaintojen mukaan valmiuslaki otettiin käyttöön oikeaan aikaan, mutta kevään päätökset tehtiin vahvasti terveyden ehdoilla. Kansalaisviestinnän koettiin olleen erityisen onnistunutta, mutta organisoitumisen kriisin torjumiseksi tulisi jatkossa olla nopeampaa. Selvityksen mukaan koronapandemian kaltaiseen kriisiin ei oltu varauduttu hyvin, ja tulevaisuuden kannalta on tärkeää tunnistaa ja varautua erilaisiin kriiseihin mahdollisimman kattavasti.¹¹ Aiheesta on valmisteilla jatkoselvitys, jossa arvioidaan syksyä 2020 ja kevättä 2021.

WHO-Euro asetti elokuussa 2020 riippumattoman pan-eurooppalaisen Terveyden ja kestävä kehityksen komission, ns. Montin komission. Komissio laatii eri aloja kattavat suositukset investoinneista ja uudistuksista, joita tarvitaan varmistamaan sosiaali- ja

11 <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/selvitys-kartoitti-valtioneuvoston-covid-19-kriisijohtamisen-kokemuksia>

terveysjärjestelmien kestävyys tulevaisuuden kriiseissä. Montin komissio julkistaa ns. Maaliskuun deklaraation lähiaikoina lähiajan suosituksiksi. Väliraportti tulee kesällä ja loppuraportti syksyllä 2021.

Koronaviruskriisi on tehnyt hyvinvointitaloudesta yhä ajankohtaisemman. Jälleenrakennuksessa hyvinvointitalouden roolina on rakentaa kestävä pohja oikeudenmukaiselle, tasa-arvoiselle, ilmastoystävälliselle, korkean osaamisen yhteiskunnalle, joka on nykyistä vahvempi vastaamaan tuleviin kriiseihin ja selviää niistä nykyistä nopeammin.

5.2 Pandemian vaikutuksista talouteen

Talouden osalta pidemmällä aikajänteellä palaamme peruskysymysten äärelle. Kriisi ei ole olennaisesti muuttanut asetelmaa, vaan ennemmin vain voimistanut joitakin piirteitä siinä. Keskeisiä näkökulmia on kolme:

1. Talouskasvun edellytykset
2. Julkisen talouden tasapaino
3. Talousjärjestelmän dynamiikka, sisältäen myös digitalisaation hiilineutraaliuden kysymykset

Talouskasvun edellytykset

Kriisin jatkuessa talouden pitkäaikaisten eli rakenteellisten muutosten mahdollisuus kasvaa. Epävarmuutta on siinä, onko äkillinen lasku poikkeama tuotantopotentiaalista vai onko myös tuotantopotentiaali pienentynyt¹².

Työpanos alkaa supistua, kun työikäisen väestön määrä vähenee ja osallistumisasteen paraneminen pysähtyy. Suomen väestö kasvaa nyt ja tulevaisuudessa vain nettomaahanmuutosta. Epidemian vaikutusten näkökulmasta yksi keskeinen kysymys on, miten työperäinen maahanmuutto kehittyy jatkossa. Pandemiavuosi oli nettomaahanmuuton ennätysvuosi 2000-luvulla. Maaliskuussa valmistuva väestöpolitiinen selvitys toteaa sen vaikuttavan merkittävästi väestönkasvuun, työvoiman määrään ja työvoiman huoltosuhteeseen ja korostaa paluumuuton merkitystä pandemian aikana. Paluumuuton käsitteeseen kuuluva voidaan tässä yhteydessä sisällyttää myös Suomessa opiskelleet ulkomaalaiset.

Myös lisääntyvä rakenteellinen työttömyys rajoittaa työpanoksen kasvua. Taantuman seurauksena työttömyys kasvaa ja voi osittain muuttua rakenteelliseksi työttömyysjaksojen

12 <https://www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi/raportit/raportti-2020/>

pitkittyessä. Ennusteen mukaan epidemian seurauksena alhaiseksi jäävä investointiaste hidastaa tuotannon kasvua verrattuna kriisiä edeltävään aikaan.

Koska työpanos vähenee, on **kokonaistuottavuuden kasvu** tulevinä vuosina merkittävin taloudellisen kasvun lähde. Se on kaikkialla länsimaissa ollut viime vuosina aikaisempia vuosikymmeniä heikompaa. Heikompaa kasvua selittää mm. talouden rakennemuutos. Korkean tuottavuuden toimialojen tuotanto on Suomessa alentunut 2000-luvun alkuun verrattuna.

COVID-19-pandemiasta selviävät parhaiten hyvin kannattavat, vahvan taseen omaavat yritykset, sekä yritykset joiden hankintaan, tuotantoon ja jakeluun virus ja sen torjuntatoimet vaikuttavat vain vähän. Lamasta selviävät heikoiten nuoret yritykset, heikon taseen omaavat yritykset ja yritykset, joiden toimintaan virus tai sen torjuntatoimet vaikuttavat voimakkaasti.

Kokonaistuottavuuden nousun kannalta on huonoa, jos tuottavimmat, dynaamisimmat tai innovatiivisimmat yritykset eivät selviydy COVID-19-pandemian aiheuttamasta kriisistä suuremmalla todennäköisyydellä, sillä ne yritykset olisivat tuottavuuskehityksen kannalta tärkeimpiä. Ne myös perustavat eniten uusia työpaikkoja. Pk-yrityksissä näyttää syntyvän ja häviävän enemmän työpaikkoja kuin suurissa yrityksissä.

Suomessa kannattamattomien eli ns. zombi-yritysten määrä ja osuus ovat kasvaneet koko 2000-luvun ajan. Suomen Pankin mukaan pahimmillaan noin 10 prosenttia koko yrityskannan työvoimasta ja pääomasta on ollut tällaisissa yrityksissä. Zombeiksi luokiteltujen yritysten joukko on heterogeeninen ja sisältää myös kasvavia yrityksiä, joiden heikko kannattavuus on tilapäistä ja joilla voi olla pidemmällä aikavälillä elvyttävä vaikutus talouskasvuun.

Suomen **työmarkkinoiden** merkittävimmät pitkän aikavälin haasteet ovat työn tarjonnan riittämättömyys sekä työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat. Yhteensovituksessa on rakenteellisia ongelmia myös sen vuoksi, että Suomen väestö ja työpaikat ovat alueellisesti epätasaisesti jakautuneet, jolloin laajoilla alueilla sekä työpaikkoja että työnhakijoita on harvassa ja näiden kohtaamisen todennäköisyys on alhainen. Epidemia, kuten taantumet yleensä, kärjistää näitä ongelmia ja sen seurauksena työllisyysaste saattaa jäädä pysyvästi matalaksi ja työttömyysaste korkeaksi.

Työttömyys voi johtua myös koko kansantaloutta tai tiettyä toimialaa koskevasta rakenteellisesta muutoksesta, jolloin tietyn tyyppisen työn kysyntä pysyvästi vähenee. Pitkäaikaistyöttömyys on kääntynyt kasvuun, kun työmarkkinoiden tilanne on heikentynyt. Työttömyys on merkittävä kanava taantumien pidemmän aikavälin pysyviin jälkiin. Mitä korkeammaksi pitkäaikaistyöttömyys (tai rakenteellinen työttömyys) nousee, sitä heikommin

työmarkkinat toimivat, sitä tehottomampaa on uudelleen allokaatio, ja sitä heikommaksi tuottavuus ja kasvu jäävät. COVID-19-epidemia saattaakin lisätä inhimillisen pääoman rapautumista.

Velka ja Suomen julkisen talouden tasapaino

Kriisi on osoittanut finanssipoliittisen liikkumavaran arvon. Kriisiin vastattiin miltei kaikkialla maailmassa - myös Suomen ja Euroopan unionin toimesta – massiivisilla julkisilla tuki- ja elvytystoimilla. Julkisen velan määrä on globaalisti historiansa korkeimmalla tasolla. Köyhien ja kehittyvien maiden valtioiden velka on ollut huolestuttavassa kasvussa koko 2010-luvun ajan. Pandemia on voimistanut jo koholla olleita velkaantumisen riskejä kaikkialla, mutta etenkin köyhimmissä maissa. Ei voida sulkea pois kehityskulkuja, joissa velkaantumisen seuraukset muissa maissa aiheuttaisivat Suomea koskevia taloudellisia shokkeja 2020-luvun aikana.

Suomen osalta julkisen talouden alijäämät nousevat epidemian hoidon ja sen vaikutuksia lieventämiseksi tehtyjen tukitoimien seurauksena. Epidemian helpottaessa alijäämä pienee asteittain tulevana vuosina. Tulojen ja menojen välinen epätasapaino pysyy kuitenkin niin suurena, että julkinen velka suhteessa bruttokansantuotteeseen näyttää jatkavan kasvuaan koko 2020-luvun alkupuoliskon ajan. Korkotasot ovat pidempään olleet poikkeuksellisen alhaisia, mikä on vähentänyt julkisen velan hoitomenoja. Pidemmällä tähtäimellä on syytä varautua korkotason nousuun.

Talousjärjestelmän dynamiikka

Luovan tuhon rooli Suomessa eri aikoina on vaihdellut. Tutkimuksen mukaan yrityssektorin työpaikkojen syntyminen ja tuhoutuminen ovat Suomessa olleet 1990-luvun laman jälkeen jopa yllättävän vakaita. 1990-luvun puolivälistä finanssikriisiin asti työpaikkojen tuhoutumisaste oli melko vakaa, mutta kasvoi jyrkästi kriisin aikana (Ilmakunnas ja Maliranta, 2011).¹³

Suhdannetilanteesta riippumatta työpaikkoja syntyy ja häviää huomattavasti. Vuoden 2019 aikana toimipaikat hakivat yli 764 000 työntekijää, mikä on tähänastinen ennätysmäärä¹⁴ (Räisänen ja Ylikännö. TEM-analyyseja 104/2021). Vuonna 2015 tehdyn tutkimuksen mukaan työpaikkojen syntymis- ja tuhoutumisasteen pitkän aikavälin keskiarvo Suomen yrityssectorilla oli noin 12 %. Yrityksissä syntyy ja häviää siten noin 220 000

13 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-693-2>, alun perin Ilmakunnas ja Maliranta, Työpoliittinen aikakauskirja 2/2011

14 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-693-2>

työpaikkaa vuosittain. Työpaikkojen syntymisen ja tuhoutumisen lisäksi työsuhteita päättyy ja uusia solmitaan myös muista syistä. Näiden työntekijävirtojen keskiarvo on tutkimuksen mukaan noin neljännes työsuhteista eli yritysten toimipaikoilla olisi vuosittain yli 480 000 työntekijää, jotka eivät olleet siellä vuotta aiemmin.¹⁵

Vuoden 2020 huhti-kesäkuun aikana aloittavia yrityksiä tilastoitiin lähes 8 500 ja lopettaneita 5 500. Aloituksia oli kaikilla päätoimialoilla, mutta myös koronasta jo keväällä eniten kärsivällä majoitus- ja ravitsemistoiminnan alalla oli vuoden 2020 toisella ja kolmannella neljänneksellä aloitettu lähes yhtä paljon yrityksiä kuin vuonna 2019 vastaavana ajankohtana.

Koronaviruspandemia kiihdyttää entisestään digitaalista murrosta, joka oli käynnissä jo ennen pandemiaa. Kauppa tulee digitalisoitumaan niin Suomessa kuin kansainvälisesti entistä nopeammin ja suuremmin harppauksin. Päivittäistavarakaupan ja verkkokauppojen kuljetuspalvelut ja pakettitoimitukset ovat lisääntyneet huomattavasti, ja perinteiset kivijalkakaupat ovat autioituneet. Koronaviruspandemiaa suurempana syynä päivittäistavaroiden verkko-ostamiseen pidettiin ajan säästöä. On arvioitu, että Suomessa vuoteen 2030 mennessä vähittäiskaupoista yli 20 prosenttia, ehkä jopa 40 prosenttia häviäisi. Lisäksi on arvioitu, että vuoteen 2030 mennessä vähittäiskauppa menettää noin 11 000–25 000 työpaikkaa ja tukkukauppa 5 000 työpaikkaa Suomessa. Edellä mainitut arviot on tehty ennen kevään 2020 koronaviruspandemiaa. Pandemian arvioidaan edelleen kiihdyttävän työpaikkojen häviämistä erityisesti erikois- ja käyttötavarakaupan alueella.

Pandemia on myös mahdollisuus vauhdittaa talousjärjestelmän siirtymistä kohti hiilineutraaliutta. Suomen kestävä kasvun ohjelman neljä pilaria tukevat osaltaan talousjärjestelmämme uusiutumista 2020-luvulla. Pilarit ovat: Vihreä siirtymä, digitalisaatio, työllisyysasteen ja osaamistason nostaminen ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden vahvistaminen ja kustannustehokkuuden lisääminen.

5.3 Pandemian vaikutuksista sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä väestöön

Pandemian ja erityisesti Suomen epidemian pidemmän aikavälin vaikutukset sosiaali- ja terveyspalveluille ja väestölle kytkeytyvät kahteen jo ennestään esillä olleeseen teemaan: palvelutarpeen kehitykseen ja väestöryhmien väliseen eriarvoisuuteen. Kuten talouden

¹⁵ Kauhanen, Antti, Maliranta, Mika, Rouvinen, Petri, Vihriälä, Vesa (2015). Työn murros – Riittääkö dynamiikka? Helsinki: Taloustieto Oy

osalta, myös näissä kysymyksissä kriisi on voimistanut olemassa olevia jännitteitä ja paineita, mutta ei ole mullistanut perustilannetta.

Kriisi on heikentänyt julkista taloutta. Siksi paine julkisen talouden tasapainottamiseen on 2020-luvun puolivälissä entistäkin voimakkaampi. Samalla kriisi on voimistanut sosiaalisten ongelmien kasautumista haavoittuvammassa asemassa oleville ja yhteiskunnan polariisaatiota. Jos tätä kehityskulkua ei onnistuta pysäyttämään ja kääntämään, lisää se tarvetta palveluille, jotka ovat korjaavassa roolissa ja ennaltaehkäisyä tai perustason palveluja raskaampia sekä siten kalliimpia. Palvelujärjestelmään kohdistuvat paineet muun muassa kustannusten kasvun hillinnän ja henkilöstön riittävyyden osalta ovat voimistuneet.

Eriytynyt palveluita koskeva kysymys koskee vanhuspalveluja. Epidemian aikana toimintakykyä tukevia palveluja supistettiin huomattavasti, mikä voi lisätä palvelutarvetta myös pidemmällä aikajänteellä. Epidemian vaikutukset yhdistyvät väestörakenteen muutokseen. Väestöennusteen mukaan 75 vuotta täyttäneiden määrä kasvaa 2019–2026 noin 23 prosentilla ylittäen 700 000 määrän. Samalla suuri osa sote-palvelujen työvoimasta siirtyy eläkkeelle. THL on aiemmin arvioinut vanhuspalveluiden lisähenkilöstötarpeeksi 30 000 hoitajaa vuoteen 2030 mennessä. Riittämättömät vanhuspalvelut lisäävät terveyspalveluiden, erityisesti päivystyspalveluiden ja vuodeosastojen kuormitusta.

Julkisen talouden tasapainottaminen lisää paineita heikentää palveluja nykyiseltä tasolta. Erityisesti neuvola-, perhe- ja opiskeluhuoltopalvelujen heikkeneminen on haitallista lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja oppimisen kannalta. Kuntien tilanteet vaihtelevat, mikä vähentää yhdenvertaisuutta palvelujen saannissa. Perustason palvelujen heikentäminen lisää painetta erityispalvelujen tarpeen kasvulle, mikä puolestaan lisää kustannuksia entisestään.

Pandemia on hyvin laajalti eri maissa kohdellut väestöä eri tavoin. Pääpiirteissään voi todeta, että sekä sairastavuus ja kuolleisuus että tulonmenetykset ovat kohdanneet voimallsemmin jo ennestään heikommassa asemassa olevia. Myös erityistä tukea tarvitsevien tarpeisiin on ollut vaikeampi vastata lähipalveluiden vähennyttyä tai esimerkiksi opetuksen järjestämisessä. Yksi 2020-luvun puolivälin haasteista on estää tilanne, jossa kriisin polarisoivista vaikutuksista muodostuisi pitkäaikaisia.

Koronaepidemiolla arvioidaan olevan kielteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvoinnille, terveydelle ja oppimiselle pitkällä aikavälillä. Oppimisvaje ja yksinäisten ja ahdistuneisuutta kokevien lasten ja nuorten määrä tulee kasvamaan. Erityisiä tarpeita syntyy todennäköisesti heikon sosioekonomisen taustan lapsille ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien oppilaiden kohdalla. Koulupudokkuus voi lisääntyä ja jatko-opintoihin hakeutuminen ja opintojen eteneminen sekä ammattiin valmistuminen viivästyä. Monet

lapsiin ja nuoriin kohdistuvat negatiiviset vaikutukset välittyvät perheitä kohtaavien taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien kautta.

Olennainen kysymys onkin, miten julkista taloutta tasapainotetaan niin, ettei se samalla johda eriarvoistumisen lisääntymiseen.

On kuitenkin hyvä myös tiedostaa, että useita palvelujärjestelmää koskevia uudistus- ja kehittämistoimia on valmisteilla. Esimerkiksi SOTE-uudistus, sosiaaliturvauudistus ja kestävän kasvun ohjelman sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja koskeva pilari tulevat osaltaan vaikuttamaan tässä kuvattuun asetelmaan 2020-luvulla. Ne parantavat mahdollisuuksia palvelujärjestelmän tuottavuuden kohdentamiseen.

Lisäksi kriisin jälkihoitovaihetta on hyvä käyttää resurssien käytön läpivalaisuun ja kriisin aikana kehitettyjen uudenmuotoisten palveluiden jatkokehittämiseen. Palvelukanavien monipuolisuutta ja toimintatapojen muuntojoustavuutta on lisättävä. Koronakriisin kokemusten huolellisesta analyysistä voikin olla paljon apua sote-uudistuksen rinnalla toteutettavassa palvelutuotannon uudistamisessa.

Liite: Muistion valmisteluun osallistuneet

Jouni Varanka (pj.), neuvotteleva virkamies, yksikön päällikkö, VNK

Seppo Määttä, osastopäällikkö, VNK

Ines Gullichsen, erityisasiantuntija, VNK

Jaana Tapanainen-Thiess, johtava asiantuntija, VNK

Pasi Pohjola, johtaja, STM

Vuokko Lehtimäki, erityisasiantuntija, STM

Liisa-Maria Voipio-Pulkki, strategiajohtaja, STM

Raija Volk, johtaja, STM

Pekka Rissanen, tietoylijohtaja, THL

Mika Salminen, professori, johtaja, THL

Jukka Railavo, finanssineuvos, yksikön päällikkö, VM

Markus Sovala, talouspolitiikan koordinaattori, ylijohtaja, VM

Mikko Spolander, osastopäällikkö, ylijohtaja, VM

Tiina Tikka, kehitysjohtaja, TEM

Heli Nederström, opetusneuvos, OKM

Eeva-Riitta Pirhonen, ylijohtaja, OKM

Epidemiologinen mallinnus

Kari Auranen, professori, Turun yliopisto ja THL

Tuija Leino, ylilääkäri, THL

Simopekka Vänskä, erikoistutkija, THL

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-634-1 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF